

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Francisci Baconi Baronis de Verulamio, Vice-Comitis S.
Albani, Summi Angliæ Cancellarii, Opera omnia, Quæ
extant: Philosophica, Moralia, Politica, Historica ...**

Bacon, Francis

Francofvrti ad Moenvm, 1665

Liber II.

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10497643-5

ulla causæ hujus pro doctrina peroratione, aut actione, judicium rescindam: vel *Æsopici Galli*, qui granum hordei gemmæ prætulit; vel *Mide*, qui cū arbiter factus esset inter Apollinem, Musarum, & Panem, ovium Præsidentem, opulentiam palmam detulit, vel *Paridis*, qui spreta sapientia, ac potentia, primas voluptati & amori dedit; vel *Agrippina*, eligentis, *Occidat matrem, modo imperet*, imperium

licet cum conditione detestanda præoptantis; vel *Vlyssis*, qui *velulam prætulit immortalitati*, typicetate eorum, qui conlucta optimis præponunt: plurimaque ejusmodi judicia popularia: Hæc enim antiquum obtinebunt: Verum & illud etiam manebit, cui innixa est semper doctrina tanquam firmissimo fundamento, quodque nunquam labefactari poterit, *Iustificata est sapientia à filiis suis.*

FRANCISCI BACONIS

DE VERULAMIO,

Vice-Comitis sancti Albani,

De Dignitate & Augmentis Scientiarum,

LIBER SECUNDUS,

Ad Regem suum.

Consentaneum videri possit, tamen non raro secus eveniat, (Rex optime, ut, qui Sobole numerosa aucti sunt, quique immortalitatem suam in posteris ipsorum quasi prospectant, præ cæteris mortalibus sunt solliciti de statu futurorum temporum; utpote quibus satis intelligunt charissima illa sua tandem debere pignora transmitti. *Elizabetha Regina*, propter vitam cœlibem, hospes potius in mundo, quam incola fuit; sua quidem tempora ornavit, & in multis beavit. Enim vero tuæ Majestati, cui Deus pro benignitate sua dedit tot suscipere liberos, dignos certe qui te perpetuent, cujusque atas vigens, & thorax secundus, adhuc plures pollicetur) usquequaque convenit, non modo tuum (quod facis) scilicet culum irradiare; verum etiam ad illa curas tuas extendere, quæ memoria omnia alat, quæque ipsa intueatur aternitas. Inter ea autem (nisi studium meum erga literas me fallit) nil dignius est, aut nobilius, quam si dotetur Orbis terrarum *Augmentis Scientiarum* solidis & fructuosis. Quousque enim tandem pauculos aliquos Scriptores statuenis nobis tanquam *Columnas Hercule*, ne plus ultra in doctrinis progrediamur; cum habeamus Majestatem tuam, instar lucidi & benigni Sideris, quod nos inter navigandum conducatur & fortunet?

Ut igitur ad rem redeamus: Reclamamus jam, & nobiscum perpendamus, quid Principes Viri, alique, hucusque ad literarum amplificationem attulerint, quid prætermiserint? Hoc autem precise & cunctis excutiamus, sermone quodam Activo & Masculino, nusquam digrediendo, nil amplificando. Ponatur igitur illud, (quod quisvis concedat) opera quæque maxima & difficillima, vel præmiorum amplitudine, vel consiliorum prudentia & sanitate, vel laborum conjunctione superari: Quorum primum, conatum extimulat, secundum ambages & errores tollit, tertium mortalium fragilitati succurrit. At inter hæc tria, merito primas tenet *Consilij prudentia & sanitas*: hoc est, Monstratio, & Delineatio viæ rectæ & proclivis, ad rem, quæ proponitur, peragenda. *Clandus enim*, (quod di si solet) *in viâ, antevertit Cursorem extra viam.*

Et Salomon perappositè ad hanc rem: *Ferrum si retusum fuerit, viribus usendum majoribus: quod vero super omnia prævalet, est sapientia.* Quibus verbis innuit, medii prudentem electionem efficacius conducere ad rem, quam virium aut intentionem, aut accumulationem. Hæc ut dicam, illud impellit, quod (salvo semper eorum honore, qui de Litteris quomodocumque meruerunt) perspicio atque animadverto, opera eorum atque acta pleraque, ad magnificentiam potius, & nominis sui memoriam, quam ad Scientiarum ipsarum Profectum & Augmentum spectasse: & literarum potius numerum auxisse, quam artibus ipsi multum incrementi attulisse.

Actiones autem & opera, quæ ad literas amplificandas pertinent, circa tria versantur objecta. Circa literarum sedes; circa libros; & circa personas eruditorum. Quemadmodum enim aqua, si ve ex cœlesti rore descendens, si ve ex fontibus scaturiens, facillè disperditur, nisi colligatur in aliqua receptacula, ubi per unionem & congregationem se sustentare & fovere possit, (quem in finè excogitavit solertia humana Aquæ ductus, Cysternas, Stagna, eaque etiam variis ornamentis cœdecoravit; quæ Magnificentiam & Dignitati, non minusquam Usui & Necessitati deserviant) similiter liquor iste Scientiæ pretiosissimus, si ve à Divina inspiratione destillet, si ve à Sensibus exiliat, mox periret omnis, atque evanesceret, nisi conservaretur in Libris, Traditionibus, Colloquiis, ac præcipuè in Locis certis his rebus destinatis, quales sunt Academiae, Collegia, Scholæ, ubi & permanentes habeat sedes, & crescendi insuper & se congregandi copiam, & facultatem.

Ac primo, Opera, quæ ad *Musarum sedes* spectant, quatuor numerantur: *Ædificiorum structura*; *Proventuum Dotatio*; *Privilegiorum Concessio*; *Disciplinæ Lex & institutio*; Quæ omnia ad secessum & otium (ut plurimum) conferunt, & ad vacationem à curis & molestiis: qualia sunt quæ ad Alvearia constituenda, in usum mellis, requirit *Virgilius*;

*Principio sedes apibus statioque petenda,
Quo neque sis venis aditus, &c.*

C

At

At Opera circa *Libros* duo sunt præcipua. Primum *Bibliotheca*, in quibus tanquam Mausoleis, priscorum Sanctorum reliquæ, virtutis plenæ, conditæ sunt. Secundo, novæ editiones Auctori, emendatioribus impressionibus, fidelioribus versionibus, utilioribus commentariis, annotationibus magis diligentibus, & hujusmodi famulitio, instructæ & ornata.

Porro opera, quæ *Literatorum hominum Personarum* respiciunt, (præterquam quod ipsi ornandi sint & promovendi) sunt etiam duo: Remuneratio & designatio Lectorum, in artibus jam dudum inventis, & cognitis; & remuneratio ac designatio scriptorum, circa eas doctrinæ partes, quæ non satis hæcenus excoltæ aut elaboratæ sunt.

Hæc summarim opera sunt & acta, in quibus inclytorum Principum, aliorumque illustrium virorum promerita, erga rem literariam claruerunt. De particulari alicujus commemoratione, qui de Literis bene meruit, cogitanti, occurrit illud Ciceronis, quod eum, post reditum suum, ad gratias promiscue agendas impulit; *Difficile, non aliquem ingratum quenuquam præterire*. Potius (ex scripturarum consilio) spatium intueamur, quod adhuc restat in stadio decurrendum, quam oculos reflectamus ad ea, quæ à tergo jam pridem reliquimus.

Primum igitur, inter tot totius Europæ Collegia, præclarissime fundata, omnia illa certis Professionibus destinata esse demitor. nulla liberis atque universalibus artium & scientiarum studiis dedicata. Nam si quis judicet, Doctrinam omnem referendam esse ad Usum & Actionem; recte sapit: Veruntamen facile est, isto modo prolabriri errorem illum, quem Fabula perantiqua perstringit; in qua cætera Corporis Membra licet Ventriculo intenderunt, quod neque motû præberet, ne artus, neque sensum, ut caput; quamvis interea alimentum coctum atque confectum ventriculus ille in reliquum corpus divideret: Plane eodem modo, qui in Philosophia ac Contemplationibus universalibus positum omne studium, inane atque ignavum arbitratur, non animadvertit, singulis Professionibus, & Artibus exinde succum & robur suppeditari. Atque certe per suam habeo, hanc ipsam haud minimam causam fuisse, cur felicior Doctrinæ progressus hucusque retardatus sit: quod opera hæc fundamentalibus scientiis navata sit tantum in transitu, neque haustus pleniore inde epoti. Nam si arboré solito fructuosiore fieri cupias, de ramis medicandis frustra cogitaveris; Terra ipsa circa radicem subigenda, & gleba lætior admovenda, aut nihil egeris. Neque rursus silentio prætermittendum est, hanc Collegiorum & Societatum, in usum tantummodo Doctrinæ Professoriæ, Dedicationem, non solum scientiarum incrementis inimicam fuisse; sed etiam in Regnorum & Resumpubl. detrimentum cessisse. Hinc enim fieri solet, ut Principes defectum habitari ministrorum, qui Rebus civilibus tractandis sint idonei; ejusmodi hominum miram solitudinem circa se reperiant; propterea quod non habeatur Educatio aliqua Collegiata, in hos usus destinata, ubi scilicet homines à Natura ad hoc facti & comparati, (præter artes alias) Historiæ, linguæ modernis, libris & tracta-

tibus Politicis, præcipue incumbant: unde ad civilia munera magis habiles & instructi accedant.

Quoniam vero Fundatores Collegiorum plantant, Prælectionem vero rigant; sequitur jam ordine, ut dicam quid in publicis Lectionibus desideretur: Nimirum, Improbò vel maxime tenuitate Stpendiòrum, Prælectoribus sive Artium, sive Professionum, (præsertim apud nos) assignantur. Interest enim imprimis progressum in Scientiis, ut Lectores in unoquoque genere ex optimis instructissimisque eligantur; utpote quorum opera, non in usum transitorii; sed ad sufficienti Sobolem Scientiæ, in secula ahibeatur. id fieri nequit, nisi præmia & conditiones tales constituantur, quibus eminentissimus quisque in ea Arte plane contentus esse possit; ut illi demum grave non sit in eodem munere immori, neque Practicam cogitet. Quocirca Scientiæ ut floreat, Militaris lex eruvanda Davidis; *Ut aqua esset pars de cendentis ad prælium, & manentis ad sarcinas*. Sarcinis male aliter prospectu non erit. Sic Lectores in Scientiis sunt tanquam Conservatores & Custodes totius Literarij apparatus; unde praxis & militia deinceps scientiarum instruatur; proinde æquum est, ut merces ipsorum lucra Practicorum ex æquare possit. Aliter si patribus scientiarum præmia non constituantur satis ampla, & luculenta, eveniet illud;

Et patrum invalidi referent jejunia Nati:

Defectum nunc notabo alium, in quo Alehy, mista quipiam in auxilium advocandus foret; cum id genus hominum Studiosis authores sint, ut libros vendant, fornaces extruant, Minervam ac Musas (tanquam virgines steriles) deserant, ac Vulcano se applicent. Faciendum est enim vero, tam ad penetrabilia contemplationis, quam ad operativæ fructum, in nonnullis scientiis (præsertim naturali Philosophia, & Medicina) haud unica subsidia è libris petenda esse. Quæ in re neuti- quam omnino cessavit munificentia hominum; quippe videmus, non Libros magis, quam Sphæras, Globos, Astrolabia, Mappas, & alia similia, ut adminicula quædam Astronomiæ, & Cosmographiæ, comparari, & studio præber. Videmus etiam, loca nonnulla, Medicinæ studio dicata, hortos habere pro simplicium ejusque generis inspectione, & notitia; nec usum mortuorum corporum ad observationes Anatomicas destitui. Cæterum hæc ad pauca spectant. In genere, pro certo habeatur, magnos, in rebus naturæ abditis eruendis & referendis, progressus vix fieri posse, nisi ad experimenta, sive Vulcani, sive Dædali, (fornacis scilicet, aut machinæ,) vel cujuscunque alterius generis, sumptus abunde suppeditentur. Ideoque sicut principum secretariis, & emissariis, conceditur exhibere rationes expensarum pro diligentis suis, in explorando & eruendo res novas & arcana civilia & similitur & exploratoribus, ac speculatoribus naturæ, satisfaciendum de expensis suis; alias de quamplurimis nunquam siemus certiores. Si enim Alexander magnam vim pecuniæ suppeditavit Aristoteli, qua conduceret venatores, acupes, piscatores, & alios, quo instructior accederet ad conscribendam historiam animalium; certe majus quiddam debetur iis, qui non in saltibus naturæ pererrant, sed in Labyrinthis artium viam sibi petiunt.

Defe-

Defectus etiamnum alius nobis observandus, (magni certe momenti.) Neglectus quidam est, in Academicarum Rectoribus, consultationis; in Regibus sive superioribus, visitationis; in hunc finem, ut diligenter consideretur, & perpendatur, utrum prælectiones, disputationes, aliaque exercitia scholastica, antiquitus instituta, & ad nostra usque tempora usitata, continuare fuerit ex usu, vel potius antiquare, aliaque meliora substituere. Etenim inter Majestatis tuæ Canones prudentissimos, illum reperio. *In omni vel consuetudine, vel exemplo, tempora spectanda sunt, quando primum res expta: in quibus si vel confusio regnaverit, vel inscitia, derogat illud in primis auctoritati rerum, atque omnia reddidit suspecta.* Quamobrem, quandoquidem Academicarum instituta plerumque originem traxerint à temporibus hisce nostris haud paulo obscurioribus, & indoctioribus: eo magis convenit, ut examini denuo subjiciantur. Exemplum in hoc genere, unum aut alterum proponam, in rebus quæ maximè obvia videntur & familiares. Pro more receptum est (licet, uti mihi videtur, perperam) ut literarum studiosi Logicam, & Rhetoricam, præprope nimis addiscant, artes sane provèntioribus magis convenientes, quam pueris, & tironibus. Etenim hæc duæ, si vere res perpendatur, sunt ex artibus gravissimis; cum sint *artes artium*, altera ad iudicium, altera ad ornatum. Quin etiam regulam & normam continent, res & materiam subjectam vel disponendi, vel illustrandi. Ideoque id agere, ut mentes rerum ignaræ, & rudens, (quæque nondam id collegerunt, quod à Cicerone *Sylva* vel *Supplex* appellatur, id est, materiam, & copiam rerum,) initium ab istis scientiis sumant; (ac si quis discere vellet ponderare, vel metiri, vel ornate ventum:) haud aliud profecto parit, quam ut harum artium virtus & facultas (quæ permagnæ sunt, & latissimè diffusæ) fere contempra jaceant, atque vel in puerilia sophismata affectationeque ridiculas degenerent, vel saltem existimatione sua haud parum multata sint. Quin etiam præmatura & intemptiva ad has artes accessio dilutam earum atque jejunam traditionem ac tractationem necessario secum trahit, qualis nimirum captivi puerorum adapretur. Alterum exemplum (quod adducam) erroris, qui in Academicis jam diu inveteravit, eiusmodi est; quod scilicet in ventionis, atque memorie, in exercitiis scholasticis, fieri solet nimirum plus noxium divortium: Illic siquidem oratio despletæque, aut omnino præmeditata sunt, adeo ut conceptis verbis proferantur, & inventioni nihil relinquatur; aut plane extemporariæ, ut perparum relinquatur memoria: (cum in vita communi, & praxi, rarus sit alterutrius istorum usus seorsim, sed potius mixturæ ipsorum; id est, Notarum sive Commentariorum, atque dictionis subitæ) ita ut hoc pacto exercitia ad praxim haud sint accommodata, nec imago respondeat vitæ. Illud autem in exercitiis perpetuo tenendum est; ut omnia (quam fieri potest) maximè representent ea, quæ in vita agi solent; alioqui motus & facultates mentis pervertent, non præparabunt. Huius autem rei veritas non obscure eernitur, cum Academicis ad praxim suarum Professionum, vel alta civilis vitæ munia se accingunt: quod cum faciunt, hunc; de quo loquimur, defectum, ipsi in se cito

deprehendant; sed citius etiamnum alii. Cæterum hanc partem, de institutorum Academicorum emendatione, clausula illa (ex Cæsaris quadam ad Oppium & Balbum Epistola desumpta) concidam; *Hoc quemadmodum fieri possit, nonnulla mihi in mentem veniunt, & multa reperiri possunt: de iis rebus rogo vos, ut cogitationem suscipiatis.*

Alter defectus, quem observo, altius paulo quam præcedens ascendit. Quemadmodum enim doctrinarum progressio, haud parum in prudenti regimine & institutione Academicarum singularum consistit; ita magnus ad hoc cumulus accedere possit, si Academicæ universæ, per totam Europam sparsæ, arctiorem conjunctionem & necessitudinem contraherent. Sunt enim, uti videmus, multi ordines, & sodalitia, quæ licet regnis & spatiis longinquis disjuncta sint, tamen societatem & tanquam fraternitatem inter se ineunt, & colunt; adeo ut habeant præfectos (alios provinciales, alios generales,) quibus omnes parent. Et certe, quemadmodum natura creat fraternitatem in familiis; artes mechanicæ contrahunt fraternitatem in sodalitiis; unctio divina super inducit fraternitatem in Regibus, & Episcopis; vota & regulæ conciliant fraternitatem in ordinibus: eodem modo fieri non potest, quin inter cedat fraternitas illustri & generosa, inter homines, per doctrinas & illuminationes, quandoquidem Deus ipse *Pater hominum* nuncupatur.

Postremo illud queror, (de quo superius non nihil præmissi) quod vel nunquam, vel raro admodum, publica aliqua extiterit designatio virorum idoneorum, qui vel scriberent, vel inquisitionem instituerent, de illis scientiarum partibus, in quibus satis adhuc non fuerit elaboratum. Cui rei illud interficiet quam maxime, si tanquam lustrum condatur doctrinarum, & census excipiatur, quæ ex illis locupletes sint, & majorem in modum auctæ, quæ autem inopes, & destitutæ. Opinio enim copiarum, inter causas inopiarum est; atque multitudo librorum luxuriæ potius quam penuriæ indicium quoddam præ se fert. Quæ tamen redundantia (si quis rectè judicet) nequaquam delendis ante hæc scriptis libris, sed novis melioribus edendis tolli debet, qui eius generis sine, ut, tanquam *serpens Moysi, serpentes Magorum* devorent.

Horum, quos enumeravimus, omnium defectuum remedia, præter illius postremi, quin etiam eiusdem postremi, quoad partem eius activam, quæ spectat ad designationem scribentium, opera sunt verè Basilica: Erga quæ, privati alicuius conatus, & industria, fere sic se habeat, ut Mercurius in Bivio: qui digitum potest in viam intendere, pedem inferre non potest. At speculativa illa pars, quæ ad examen doctrinarum (quid nimirum in singulis desideretur) pertinet, etiam industria hominis privati patet. Mihi igitur in animo est, perambulationem doctrinarum, & lustrationem generalem & fidelem aggredi, præcipuè cum inquisitione sedula & accurata, quænam earum partes neglectæ incultæque jaceant, hominum industria nondum subactæ, & ad usum conversæ; ut huiusmodi delineatio, & registratio, & publicis designationibus, & privatorum spontaneis laboribus facta accendat. In quo nihilominus consilium est,

hoc tempore omissiones duntaxat & desiderata notate: non autem errores & infelicitates redarguere. Aliud enim est inculta loca indicare, aliud culturæ modum corrigere.

Quam quidem ad rem, cum me comparo, & accingor, non sum nescius, quantum opus moveam, quamque difficilem provinciam sustineam, etiam quam sint vires minime voluntati pares: attamen magnam in spem venio, si ardentior meus ergaliteras amor me longius provexerit, usurum me excusatione affectus; quia non simul cuiquam conceditur, *Amare & Sapere*. Nescius equidem non sum, eandem iudicii libertatem aliis relinquendam, quam ipse usurpaverim. Equidem libenter & que acceperim ab aliis, ac impertiverim humanitatis illud officium: *Nam qui erranti comiter monstrat viam*, &c. Prospicio etiam animo, complura ex illis, quæ tanquam omissa, & desiderata, in Registro hoc nostrum referre visum fuerit, in diversas censuras incurtura: Alia scilicet quod sint dudum peracta, & jam extent: Alia quod curiositate sapiant, & fructum promittant perexilem: Alia quod nimis ardua existant, & ferè impossibilia quæ ab hominibus absolvantur. Ad priora duo quod attinet, res ipsæ pro se causam agent: circa postremum de impossibilitate ita statuo; Ea omnia possibilia, & præstabilia censenda, quæ ab aliquibus perfici possint, licet non à quibusvis; Et quæ à multis conjunctim, licet non ab uno; Et quæ in successione seculorum, licet non eodem vivo. Et denique quæ publica cura & sumptu, licet non opibus & industria singulorum. Si quis tamen sit, qui malit Salomonis illud usurpare, *Dicit piger, Leo est in via*, quam illud Virgilii, *Possunt, quia posse videntur*: satis mihi erit, si labores mei, inter vota tantum sive optata melioris notæ habeantur. Sicut enim haud omnino rei imperitum esse oportet, qui quæstionem apposite instituat, ita nec sensus inops videatur, qui haud quaquam absurda optaverit.

CAP. I.

Partitio universalis Doctrinæ humanæ, in Historiam, Poesim, Philosophiam, secundum tres Intellectus Facultates, Memoriam, Phantasiam, Rationem: quodque eadem partitio competat etiam Theologicis.

Partitio Doctrinæ humanæ est ea verissima, quæ sumitur ex triplici Facultate Animæ Rationalis, quæ Doctrinæ sedes est. Historia ad Memoriam refertur, Poesis ad Phantasiam, Philosophia ad Rationem. Per Poesim autem, hoc loco intelligimus non aliud, quam historiam confictam, sive fabulas. Carmen enim styli quidam character est, atque ad artificia orationis pertinet, de quo suo loco.

Historia proprie individuum est, quæ circumferuntur loco & tempore. Est etiam historia naturalis circa species versari videatur, tamen hoc fit ob promiscuam rerum naturalium, (in plurimis) sub una specie, similitudinem; ut si unam noris, omnes noris. Sicubi autem individua reperiantur, quæ aut unica sunt in sua specie, veluti Sol & Luna, aut à specie insigniter desistant, ut monstra, non minus rectè constituitur narratio de illis in historia civili. Hæc autem omnia ad Memoriam spectant.

Poesis, eo sensu quo dictum est, etiam individuum

est; confictorum ad similitudinem illorum, quæ in historia vera memorantur; ita tamen ut modum sapius excedat, & in rerum natura nunquam conventura aut eventura fuissent, ad libitum componat, & introducat; quemadmodum facit & Pictoria. Quod quidem *Pantasia* opus est.

Philosophia in dividua dimittit, neque impressiones primas in dividuum, sed notiones ab illis abstractas complectitur, atque in iis componendis, & dividendis, ex lege naturæ, & rerum ipsarum evidentia, versatur. Atque hoc prorsus officium est atque opificium Rationis.

Hæc autem ita se habere, si quis intellectuum origines petat, facile cernet. Individua sola sensum percellunt, qui intellectus janua est. Individuorum imagines, sive impressiones à sensu exceptæ, figuntur in memoria, atque abeunt in eam, à principio tanquam integræ, eodem quo occurrunt modo: Eas postea recollit, & ruminat anima humana; Quas deinceps aut *simpliiter* recenlet; aut *lusu quodam* imitatur; aut *componendo & dividendo* digerit. Itaque liquido constat, ex tribus his fontibus, *Memoria*, *Phantasia*, & *Rationis*, esse tres illas emanationes, *Poesis*, & *Philosophia*; nec alias, aut plures esse posse. Etenim historiam & experientiam pro eadem re habemus; quemadmodum etiam Philosophiam & scientias.

Neque alia censemus ad *Theologica*, partitione opus esse. Differunt certè informationes oraculi & sensus, & re, & modo insinuandi; sed spiritus humanus unus est, ejusque Articulæ & Cellæ eadem. Fit itaque, ac si diversi liquores, atque per diversa infundibula, in unum atque idem vas recipiantur. Quare & *Theologia*, ut ex *Historia sacra* constat; aut ex *Parabolis*, quæ instar divinæ *Poesis* sunt; aut ex *Præceptis & dogmatibus*, tanquam perenni quadam *Philosophia*. Quod enim ad eam partem pertinet, quæ redundare videtur, *Prophetiam* videlicet, ea *Historia* genus est; quando quidem *Historia Divina* ea polleat supra humanam Prærogativa, ut *Narratio factum* præcedere non minus, quam sequi possit.

CAP. II.

Partitio Historiæ in Naturalem & Civilem, Ecclesiasticam & Literariam sub Civili comprehensione. Partitio Historiæ Naturalis in Historiam Generationum, Præter. Generationum & Artium.

Historia aut Naturalis est ian Civilis. In Naturalis, Naturæ res gesta, & facinora memorantur; in Civili, hominum. Elucet præcul dubio Divina in utriusque, sed magis in Civilibus, ut etiam propriam *Historia* speciem constituant, quam *Sacram* aut *Ecclesiasticam* appellare consuevimus. Nobis vero etiam ea videtur *Literarum* & *Artium* dignitas, ut iis *Historia* propria seorsum attribui debeat; quam sub *Historia civili* (quemadmodum & *Ecclesiasticam*) comprehendere intelligimus.

Partitionem *Historia Naturalis* molimur ex statu & conditione ipsius Naturæ, quæ in triplici statu posita invenitur, & tanquam regimen trinum subit. Aut enim libera est natura, & cursu consueto se explicans, ut in cælis, animalibus, plantis, & universo naturæ apparatu; aut à pravitatibus, & insolentis materis contumacis, & ab impedimentorum violentia, de statu suo detruditur,

tur, ut in Monstris; aut denique ab arte & opera humana constringitur, & fingitur, & tanquam movetur, ut in artificialibus. Sic itaque partitio *Historia Naturalis*, in *Historiam Generationum*; *Præter Generationum*; & *Artium*; Quam postremam etiam *Mechanicam* & *Experimentalem* appellare consuevimus. Harum prima *liberalem naturam* tractat, secunda *errores*, tertia *vincula*. Libenter autem *historiam artium*, ut *historiæ naturalis speciem* constituimus: quia invenit profus opinio, ac si aliud quippiam esset a natura, artificialia a naturalibus; unde illud malum, quod plerique *historiæ naturalis* scriptores, perfunctos se putent, si *historiam animalium*, aut *plantarum*, aut *mineralium* confecerint, omisis artium mechanicarum experimentis. Sed & illabitur etiam animis hominum aliud subtilius malum; nempe, ut ars censeatur solummodo tanquam additamentum quoddam naturæ, cujus scilicet ea sit vis, ut naturam (sane) vel inchoatam perficere, vel in deterius vergentem emendare, vel impediri a liberare; minime vero penitus vertere, transmutare, aut in imis concutere possit. Quod ipsum rebus humanis præproperam desperationem inculit. At contra, illud animis hominum penitus insidere debuerat; artificialia a naturalibus, non forma, aut essentia, sed efficiente solummodo differre; homini quippe in naturam, nullius rei potestatem esse, præterquam motus, ut scilicet corpora naturalia aut admoveat, aut amoveat. Ubi igitur datur ad motio corporum naturalium, aut remotio, conjungendo (ut vocant) activa passivis, omnia potest homo; ubi non datur, nihil: Neque interest, si res ponantur in ordine ad aliquem effectum, utrum hoc fiat per hominem, vel absque homine. Aurum aliquando excoquitur igne, aliquando in arenulis purum invenitur, ministrante sibi ipsi natura: Iris similiter fit ex nube rosida in sublimi; fit etiam per asperionem aquæ, hic apud nos. Itaque natura omnia regit; subordinantur autem illa tria; *cursum naturæ*; *exparatio naturæ*; & *ars*, sive *additus rebus homo*: Ideoque in *historia naturali*, tria illa comprehendendi par est; quod etiam C. Plinius magna ex parte fecit; qui *historiam naturalem* solus pro dignitate complexus est, sed complexam, minime, ut decessit, imo potius indignis modis tractavit.

Harum prima habetur mediocriter excolta; Sequentes duæ ita tenuiter, & inutiliter tractantur, ut in *desideratorum* classe reponendæ sint. Neque enim repetitas satis instructam, & locupletem collectionem operû naturæ eorum, quæ a cursu ordinario generationum, productionum, & motuum aberrarunt, & deflexerunt; sive sint illa sævus certarum regionum aut locorum singulares; sive temporum eventus insoliti; sive *casuum* (ut ait ille) *ingenia*; sive proprietatum abditarû effectus; sive monodica naturæ in sua specie. Non negaverim, inveniri libros nimio plures, fabulosos experimentis, commentitiis secretis, & frivolis imposturis, ad voluptatem, & novitatem, refertos; Cæterum narrationem gravem & severam de Hereroclitis & mirabilibus naturæ, diligenter examinatam, ac fideliter descriptam, non, inquam, invenio: præsertim cum debita rejectione, & pu-

blica tanquam proserptione mendaciorum, & fabularum, quæ invaluerunt. Nam ut res se nunc habet, si forte mendacia aliqua circa res naturales obtinuerint, & celebrata sint (sive quod tantum possit reverentia antiquitatis, sive quod illa denovo examini subicere sit inolestum, sive quod mirifica scilicet ornamenta putantur orationis, propter similitudines & comparationes) nunquam postea exterminantur, aut retractantur.

Finis hujusmodi operis, quod exemplo suo decoravit Aristoteles, nil minus est, quam ut curiosis & inanibus ingenii gratificetur, sicut faciunt mirabilium, & prodigialium. Verum duas ob causas, utramque feriam & gravem; unam, ut axiomatum corrigatur iniquitas, quæ plerumque in exemplis tritis & vulgatis fundamentum habent; Alteram, quod a miraculis naturæ, ad miracula artis expeditus sit transitus & pervius. Neque enim hujus rei plus inest negotii, præterquam ut naturæ vestigia persequaris sagaciter, cum ipsa sponte aberret: ut hoc pacto postea cum tibi libuerit, eam eodem loci deducere & compellere possis. Neque vero præceperim, ut ex *historia ista mirabilium*, superstitiosæ narrationes de maleficiis, fascinoibus, incantationibus, somniis, divinationibus, & similibus, profus excludantur, ubi de facto & re gesta liquido constat. Nondum etiam innotuit, quibus in rebus, & quousque effectus superstitiosi attributi, ex causis naturalibus participant. Ideoque licet hujusmodi artium usum & praxim, merito damnandam censeamus, tamen de speculatione, & consideratione ipsarum (si strenuè excutiantur) notitiam haud inutilem consequemur, non solum ad delicta, in hoc genere reorum, rite dijudicanda; sed etiam ad naturæ secreta ulterius rimanda. Neque certe hæsitandum de ingressu & penetratione intra hujusmodi antra, & recessu, si quis sibi unicam veritatis inquisitionem proponat; quod & Majestas tua exemplo proptio confirmavit. Tamen duobus illis clarissimis religionis ac naturalis Philosophiæ oculis, tales umbras prudenter ac perspicaciter perlustrasti, ut te Soli simillimum probaveris, qui polluta loca ingreditur, nec tamen inquinatur. Cæterum illud monuerim, narrationes istas cum superstitiosis conjunctas, seorsum componi; neque cum puris & sinceris naturalibus commisceri oportere. Quod vero ad narrationes attinet, circa prodigia & miracula religionum; illa certe aut non utique vera sunt, aut nulla ex parte naturalia; ideoque ad *historiam naturalem* non pertinent.

Quantum ad *Historiam naturæ subtilis*, & *scientificæ*, quam *mechanicam* appellare solemus; invenio sane collectiones quasdam de agricultura, etiam de artibus compluribus mechanicis; sed, quod potissimum est in hoc genere, semper negliguntur & rejiciuntur experimenta, in artibus singulis familiaria & vulgata; quæ tamen ad interpretationem naturæ, æque aut plus faciunt, quam minus trita. Nam labes quædam literis aspergi videatur, si forte viri docti se submittant inquisitioni, aut observationi rerum mechanicarum, nisi fuerit earum, quæ pro arte artis, aut pro rebus admodum raris, aut subtilibus reputentur. Quod tam inanis ac superciliosæ arrogantia vitium

vitium, merito irrisit Plato, quando Hippium Sophistam jactabundum inducit cum Socrate disputantem, sincero & solido veritatis investigatore: Qui, cum de pulchritudine sermo institutus esset, pro vago suo & soluto disputandi more, primum intulit exemplum virginis pulchræ, dein equæ pulchræ, postremo ollæ fictilis pulchræ, & affabre factæ: Hoc ultimo exemplo Hippias commotus, dixit: *Stomacharer certe, (nisi humanitatis ratio me eo adigeret,) cum quoquam disputare, qui exempla tam vilia & sordida allegaret.* Cui Socrates, *Te quidem ita decet, cum tam nitidus sis amictus vestibus, & pulchris calcæis; & alia per Ironiam.* Enimvero, illud pro certo afferi possit, grandia exempla haud optimam aut tutissimam afferre informationem. Id quod exprimitur non infulse in pervulgata illa fabula de Philosopho; qui cum stellas sublatis oculis inrueretur, incidit in aquam: Nam si oculos demisisset, stellas illico in aqua videre potuisset: verum suspiciens in cælum, aquam in stellis videre non potuit. Eodem modo sæpe accidit, ut res minuræ & humiles, plus conferant ad notitiam grandium, quam grandes ad notitiam minutarum. Bene siquidem notavit Aristoteles, *Cujusque rei naturam in portionibus ejus minimis optime cerni.* Quam ob causam, Reip. naturam perscrutatur primo in familia, & in simplicissimis combinationibus societatis, (mariti scilicet & uxoris, parentum & liberorum, Domini & Servi,) quæ in quolibet tuguriolo occurrunt. Simili plane ratione natura hujusce magnæ civitatis, (universitatis nimirum rerum,) ejusque dispensatio, in prima quæque symbolizatione, & minimis rerum portionibus, investiganda est: ut fieri videmus, quod secretum illud naturæ (habitum pro maximo,) de verticitate ferri, tactu magnetis exciti ad polos, se conspiciendum præbuit, non in vectibus ferreis, sed in acubus.

Ego vero, si quod sit mei pondus judicii, sic plane statuo; *Historia Mechanica* usum erga Philosophiam naturalem, esse maxime radicalem, & fundamentalem. Talem intelligo Philosophiam naturalem, quæ non abeat in fumos speculationum subtilium, aut sublimium; sed quæ efficaciter operetur, ad sublevanda vitæ humanæ incommoda. Neque enim ad præsens tantum juvabit, nec te ad & transferendo observationes artis in usum aliarum, & inde novas commoditates eliciendo; quod necesse est fieri, cum experimenta diversarum artium in unius hominis observationem & considerationem venient, sed porro ad causas indagandas, & artium Axiomata deducenda, lucidiorem faciem accendet, quam hactenus unquam affulsit. Quemadmodum enim ingenium alicujus haud bene notis, aut probatis, nisi eum irritaveris; neque, Protens se in varias rerum facies veterere solitus est, nisi manicis arte comprehensus; similiter etiam natura arte irritata, & vexata, se clarius prodit, quam cum sibi libere permittitur.

Antequam vero hoc membrum historię naturalis (quod mechanicum atque experimentale vocamus) demittamus, illud adjiendum; Corpus talis historię, non solum ex artibus ipsis mechanicis, verum & ex operativa parte scientiarum liberalium, ac simul ex Practicis compluribus (quæ

in artem non coalescerent) confici debere, ut nihil utile prætermittatur, quod ad informandum intellectum juvat. Atque hæc est *historia naturalis* partitio prima.

CAP. III.

Partitio Historię Naturalis Secunda, ex Usu & Fine suo, in Narrativam, & Inductivam. Quodque Finis nobilissimus Historię Naturalis sit, ut ministret & in Ordine sit ad condendam Philosophiam, quem Finem intuetur Inductiva. Partitio Historię Generationum in Historiam Cælestium: Historiam Meteororum: Historiam Globi Terræ & Maris: Historiam Massarum sive Collegiorum Majorum; & Historiam Specierum sive Collegiorum Minorum.

*Historia Naturalis, ut Subiecto triplex (quemadmodum diximus) ita Usu duplex est: Adhibetur enim, aut propter Cognitionem rerum ipsarum, quæ historię mandantur; aut tanquam Materia prima Philosophię. Atque prior illa, quæ aut Narrationum jucunditate delectat, aut Experimentorum usu juvat, atque hujusmodi voluptatis aut fructus gratia quaërta est, longe inferioris notæ censenda: præ ea, quæ Inductionis veræ & legitime sylva sit, atque supellex, & primam Philosophię mammam præbeat. Rursus itaque partim ut historiam naturalem, in Narrativam, & Inductivam: Hanc autem posteriorem inter Desiderata ponimus. Neque vero alicuius mentis perstringant, aut magna antiquorum nomina, aut magna recentium volumina. Satis enim scimus, haberi historiam naturalem mole amplam, varietate gratam, diligentia sæpius curiosam. Attamen si quis ex ea fabulas, & antiquitatem, & auctorum citationes, & inanes controversias, Philologiam denique, & ornamenta eximat, (quæ ad Convivales sermones, hominumque doctorum noctes, potius quam ad instituendam Philosophiam sunt accommodata,) ad nil magni res recidet. Longe autem profecto abest ab ea historia, quam animo metimur. Primo enim desiderantur duæ illæ historię naturalis partes, (de quibus modo diximus) Præter-Generationum, & Artium, in quibus nos plurimum ponimus: Deinde, in tertia illa (quæ reliqua est) parte generali, nimirum de Generationibus, uni tantum, ex quinque partibus ejus, satisfacit. Siquidem *Historia Generationum* constituntur partes subordinatæ quinque: Prima *Cælestium*, quæ Phænomena ipsa sincera complectitur, atque separata à dogmatibus; Secunda *Meteororum* (annumerando etiam Cometas) & *Regionum*, quas vocant, *Aeris*; Neque enim de Cometis, Meteoris ignitis, Ventis, Pluviis, Tempestatibus, & reliquis, invenitur aliqua Historia, quæ ullius sit pretii. Tertia *Terræ & Maris*, (quatenus sunt Universi Partes Integrales) montium, Fluminum, Æstuum, Arenarum, Sylvarum, Insularum, denique Figuræ ipsius Continentium prout exporriguntur; in his omnibus, potius Naturalia inquirendo & observando, quàm Cosmographica. Quarto, de *Massis Materia communibus*, quas *Collegia Majora* vocamus.) vulgo *Elementa* dicuntur.) Neque enim de Igne, Aëre, Aqua, Terra, eorumque Naturis, Motibus, Operibus, Impressionibus, Narrationibus reperitur, quæ corpus aliquod Historię justò constituent. Quinta, & ultima, de *Collegiis sive Materia ex-**

quisiti

quisitio, quæ à nobis *Collegia minoræ*, vulgo *Species* appellantur. In hac autem postrema sola, industria Scriptorum enititur, ita tamen, ut potius luxuriata sit in superfluis, (Iconibus Animalium, aut Plantarum, & similibus intumescens) quam solidis & diligentibus observationibus ditata, quæ ubique in *Historia Naturali* subnecti debebant. Atque, ut verbo dicam, omnis, quam habemus, Naturalis *Historia*, tam inquisitione sua, quam congerie, nullo modo in ordine ad eum quem diximus finem [cõdendæ scilicet *Philosophiæ*] præparata est. Quare *Historiam induktivam* desiderari pronunciamus. Atque de *Naturali Historia* hæc tenentur.

CAP. IV.

Partitio *Historiæ Civilis*, in *Ecclesiasticam*, *Literariam*, & (quæ *Generis nomen retinet*) *Civilem*: quodque *Historia Literaria* desideretur. *Ejus conscribenda Præcepta*.

Historiam *Civilem* in tres species recte dividimus: Primo *Sacram*, sive *Ecclesiasticam*: deinde eam, quæ *Generis nomen retinet*, *Civilem*: Postremo *Literarum & Artium*. Ordinem autem ab ea specie, quam postremo posuimus, quia reliquæ duæ habentur, illam autem inter *Desideratæ* referre visum est. Ea est *Historia Literarum*. Atque certe *Historia Mundi*, si hac parte fuerit destituta, non ab similibus censeri possit *Statua Poliphemi*, eruto oculo, cum ea pars imaginis desit, quæ ingenium & indolem Personæ maxime referat. Hanc licet desiderari statuamus, nos nihilominus minime fugit, in *Scientiis particularibus* Jure consultorum, Mathematicorum, Rhetorum, Philosophorum, haberi levem aliquam mentionem, aut narrationes quasdam jejunas, de Sectis, Scholis, Libris, Auctoribus, & Successionibus hujusmodi *Scientiarum*: Inveniri etiam de rebus & Artium Inventoribus tractat aliquos exiles, & infructuosos. Attamen justam atque universalem *Litterarum Historiam* nullam adhuc editam asserimus. *Ejus itaque & Argumentum, & conscribendi Modum, & Utiã proponemus*.

Argumentum non aliud est, quam ut ex omni Memoria repetatur, quæ *Doctrinæ Artes*, quibus *Mundi ætati* & *Regionibus* floruerint. *Earum Antiquitates*, progressus, etiam peragrations per diversas *Orbis partes* (migrant enim *Sciëntiæ*, non secus ac *populi*) rursus declinationes, obliviones, instaurationes comemorentur. Observetur simul per singulas *Artes*, inventionis occasio & origo, tradendi mos & disciplina, colendi & exercendi ratio & instituta. Adjiciantur etiam *Sectæ*, & *Controversiæ* maxime celebres, quæ homines doctos tenuerunt, *Calumniæ*, quibus patuerunt, *Laudes & honores* quibus decoratæ sunt. Notentur *Auctores præcipui*, libri præstantiores, *Scholæ*, *Successiones*, *Academiæ*, *Societates*, *Collegia*, *Ordines*, denique omnia quæ ad *Statum Literarum* spectant. Ante omnia etiam id agi volumus (quod *Civilis Historiæ decus est, & quasi anima*) ut cum *eventis causæ* copulerentur: videlicet, ut memorentur *Naturæ regionum ac populorum*, *Indolesque apta & habilis*, aut *inepta & inhabilis ad disciplinas diversas*; *Accidentia temporum*, quæ *Scientiis adversa fuerint* aut *propitia*, *Zeli & mixtura Religionum*; *Maliitiæ & favores Legum*, *Virtutes denique insignes, & efficacia quorundam virorum*, erga *litteras promovendas, & similia*. At hæc

omnia ita tractari præcipimus, ut non, *Criticorum* more in laude & censura tempus teratur, sed planè *historicè* res ipsæ narrentur, *judicium parcius interponatur*.

De *Modo* autem huiusmodi *Historiæ* conscribendæ, illud in primis monemus, ut *materia & copia ejus*, non tantum ab *Historiis & Criticis* petatur, verum etiam per singulas annorum *Centurias*, aut etiam *minora intervalla*, seriatim, (ab ultima *Antiquitate* factò principio) libri præcipui, qui eo temporis spatio conscripti sunt, in consilium adhibeantur, ut ex eorum non perfectione, (id enim infinitum quiddam esset) sed degustatione & observatione *Argumenti, Styli, Methodi, Genii* illius temporis *litterarius*, veluti incantatione quadam, à mortuis evocetur.

Quod ad *Utiã* attinet, hæc eo spectant, non ut honor *Literarum, & pompa*, per tot circumfusas imagines celebretur; nec quis, pro flagrantissimo, quo *litteras* prosequimur, amore, omnia quæ ad earum statum quoquo modo pertinent, usque ad curiositatem inquirere, & scire, & conservare avemus: sed præcipuè ob causam magis seriam, & gravem: Ea est, (ut verbo dicamus) quoniam per talè, qualem descripsimus, *Narrationem*, ad *Virorum doctorum*, in *Doctrinæ usu & administratione*, *prudentiam & solertiam*, maximam accessionem fieri posse existimamus; & rerum *intellectualium*, non minus quam *Civilium* motus, & perturbaciones, vitiaque & virtutes, notari posse, & *Regimen* inde optimum educi & institui. Neque enim *B. Augustini*, aut *B. Ambrosii* opera, ad *prudentiam Episcopi*, aut *Theologi*, tantum facere posse putamus, quantum si *Ecclesiastica Historia* diligenter inspiciatur, & revolvatur. Quod & *Viris doctis ex Historia Literarum* obventurum non dubitamus. *Casum enim omnino recipit, & mereritatem exponitur, quod exemplis & memoria rerum non fulcitur*. Atque de *Historia Literaria* hæc dicta sint.

CAP. V.

De *Dignitate, & Difficultate Historiæ Civilis*.

Sequitur *Historia Civilis* specialis, cujus dignitas atque auctoritas, inter scripta humana eminent. Hujus enim fidei, exempla *Majorum*, vicissitudines rerum, fundamenta *Prudentiæ Civilis*, hominum denique nomen & fama, commissa sunt. Ad dignitatem rei accedit difficultas non minor. Etenim animum in scribendo ad præterita retrahere, & veluti antiquum facere; temporum motus, Personarum characteres, Consiliorum trepidationes; Actionum (tanquam aquarum) ductus, Prætextuum interiora, Impertii Arcana, cum diligentia scrutari, cum fide & libertate referre, denique verborum lumine sub oculos ponere, magni utique laboris est, & *judicii*, præsertim cum antiquiora quæque incerta, recentiora periculo obnoxia reperiantur. Quam orbem & plurima *Historiam* itæm *Civilem* circumstant vitia: dum plerique narrationes quasdam inopes, & plebeias, & plane dedecora *historiarum* conscribant; alii *particulares relationes, & Commentarios* opera festinata & textu inæquali conscribant, alii capita tantum rerum gestarum percurrant, alii contra, minima quæque, & ad summas actionum nihil facientia, persequantur, nonnulli, nimia erga ingenia propria indulgentia,

gentia, plurima audacter confingant; alii alii, non tam ingeniorum suorum, quam affectuum imaginem rebus imprimant, & addant, partium suarum memores, rerum parum fideles testes: quidam Politica, in quibus sibi complacent, ubique inculcent, & diverticula ad ostentationem quaerendo, narrationem rerum nimis leviter interrumpant; alii in Orationum, & Concionum, aut etiam Actorum ipsorum prolixitate, parum cum iudicio, nimii sint, adeo ut satis constet, non inventi inter Scripta hominum rarius quicquam, quam Historiam legitimam & omnibus numeris suis absolutam. Verum nos in praesenti partitionem doctrinarum instituimus, ut omnia; non Censuram, ut vitiosa notentur, Nunc partitiones *Historia Civilis* persequemur, easque diversorum generum; Minus enim implicabuntur Species, si partitiones diversae proponantur, quam si una partitio curiose per membra deducatur.

CAP. VI.

Partitio prima Historiae Civilis, in Memorias, Antiquitates, & Historiam iustam.

Historia Civilis tripartita est, tribus picturarum aut imaginum generibus non absimilibus. Videmus enim ex picturis, & imaginibus, alias imperfectas, ut quibus ultima manus non accesserit; alias perfectas, alias vero vetustate mutilatas & deformatas, *Historiam* similiter *Civilem* (quae imago rerum & temporum quaedam est) in tres species, illis picturarum congruas, partiemur; *Memorias* scilicet, *Historiam iustam*, & *Antiquitates*. *Memoriae* sunt *Historia inchoata*, aut prima & rudis Historiae lineamenta, *Antiquitates* vero *Historia deformata* sunt, sive reliquiae Historiae, quae casu in naufragio temporum erepta sunt.

Memoriae, sive praeparationes ad Historiam, duplicis generis sunt, quorum alterum *Commentarios*, alterum *Registra* vocare placet. *Commentarii* nudam actionum & eventuum seriem ac connexionem proponunt praetermissis causis rerum & praetextibus, initiis quoque earundem & occasionibus, consiliis itidem & orationibus, & reliquo Actionum apparatu. Talis enim est propria *Commentariorum* natura: licet Caesari, per modeltiam quandam cum magnanimitate conjunctam, praestantissimae, inter eas, quae extant Historiae, *Commentariorum* nomen indere placuerit, At *Registra* duplicis naturae sunt: Complectuntur enim aut *Titulos Rerum & Personarum*, in serie temporum, quales dicuntur *Fasti*, & *Chronologiae*; Aut *Actorum Solemnitates*, cujus generis sunt, Principum Edicta, Senatuum Decreta, Judiciorum Processus, orationes publicae habitae, Epistolae publicae missae, & similia, absque narrationis contextu, sive filo continuo.

Antiquitates, seu *Historiarum Reliquiae*, sunt [uti jam diximus] tanquam tabulae naufragii, cum deficiente, & fere submersa, rerum memoria, nihilominus homines industrii, & sagaces, pertinaci quadam, & scrupulosa diligentia, ex genealogiis, factis, titulis, monumentis, numismatibus, nominibus propriis & styliis, verborum etymologiis, proverbii, traditionibus, Archivis & instrumentis tam publicis quam privatis Historiarum fragmentis, librorum neutriquam Historicorum locis dispersis, ex his, inquam, omnibus, vel aliqui-

bus, nonnulla à temporis diluvio eripiunt, & conservant. Res sane operosa, sed mortalibus grata, & cum reverentia quadam conjuncta; ac digna certe, quae deletis fabulosis nationum originibus, in locum hujusmodi commentitorum substituantur; sed tamen eo minus habens Auctoritatis, quia paucorum Licentiae subijcitur, quod paucis curae est.

In his *Imperfectae Historiae* generibus defectum aliquem non puto designandum, cum sint tanquam *Imperfectae Mista*, ut defectus hujusmodi sit ex ipsa earum Natura. Ad *Epitomas* quod attinet, (Historiam certe teredines, & tineas,) eas exulare volumus; quod etiam cum plurimis, qui maxime laesi fuerunt iudicii, facimus; utpote quae complura nobilissimarum Historiarum corpora exederint, & corroderint, atque in faeces inutiles demum redegerint.

CAP. VII.

Partitio Historiae iustae in Chronica, Vitas, & Relationes; Earumque partium explicatio.

At *Historia iustissima* est generum, pro ratione *Objecti*, quod sibi proponit representandum, Aut enim *Portionem aliquam temporis* representat; aut *Personam singularem* memoria dignam, aut *Actionem aliquam* sive *rem gestam* ex illustrioribus. Primum *Chronica* sive *Annales* appellamus, secundum *Vitas*, tertium *Relationes*. Inter quae, *Chronica* celebritate & nomine excellere videntur, *Vita* autem, fructu, & exemplis, *Relationes* rursus sinceritate & veritate. *Chronica* namque amplitudinem actionum publicarum, & personarum facies externas, & in publicum veritas, proponunt; Minora autem, quae tum ad Res, tum ad Personas pertinent, omittunt, & silentio involvunt. Cum vero id artificii divini sit proprium, ut *Maxima è minimis suspendat*, sit saepe numero, ut hujusmodi *Historia*, majora tantum percuta, negotiorum pompam potius, & solennia, quam eorum veros fomites & texturas subtiliores ostendat: quietiam, etsi *Consilia* ipsa addat, atque immisceat, tamen granditate gaudens, plus gravitatis atque prudentiae, quam re vera habent, humanis actionibus aspergat; ut *Satyra* aliqua possit esse verior humanae vitae tabula, quam nonnulla ex ejusmodi *Historiis*. Contra *Vita*, si diligenter, & cum iudicio perscribantur. [neque enim de *Elogiis*, & huiusmodi *Commemorationibus* jejunis loquimur] quandoquidem *Personam* singularem pro *Subiecto* sibi proponant, in qua necesse est actiones, non minus leves, quam graves, parvas quam grandes, privatas quam publicas, componi & commisceri, sane magis vivas & fidas rerum narrationes, & quas ad exemplum tutius & feliciter transferre possis exhibent. At *Relationes* Actionum speciales [quales sunt *Bellum Peloponnesi*, *Expeditio Cyri*, *Conjuratio Catalinae*, & similia] omnino puriore & magis sincero veritatis candore vestiri par est, quam *Historias iustas* temporum, quia argumentum in iis deligi, & sumi potest habile, & definitum; atque ejusmodi, ut de eo notitia, & certitudo bona, & plena informatio haberi possit, cum contra *Historia temporis* [praesertim quae eate *Scriptoris* multo antiquior sit] necessario in memoria rerum saepius fatiscat, & veluti spatia vacua contineat, quae ingenio & conjectura occupari, & sup-

& suppleri satis licentèr consueverunt. Hoc tamen ipsum, quod de Relationum sinceritate dicimus, cum exceptione intelligendum est, nam fatendum certe est, (cum humana omnia ex parte laborent, & commoda cum incommotis ferè perpetuò conjuncta sint) hujusmodi relationes, præsertim si tub ipsa rerum gestarum tempora edantur, [cum sæpius vel ad gratiam, vel ad invidiam scribantur,] omnium narrationum merito maximè suspectas esse. Sed rursus huic incommodo etiam illud conuascitur remedium, quod illæ ipsæ Relationes, cum non ex una parte solummodo, sed pro factionibus, & partium studiis, ex utraque parte semper ferè edantur, viam hoc pacto quandam veritati, tanquam inter extrema, aperiant & muniant: atque postquam contentiones animorum deferuerunt, Historico bono & prudenti, non pessima historiæ perfectioris materia, & Sementis sunt.

Quod vero ad eam, quæ in his tribus historiæ generibus desiderari videatur, dubium certè nõ est, quin plurimæ historiæ particulares] de talibus loquimur quæ esse possint] alicujus dignitatis, aut etiam mediocritatis, cum maximo Regnotum & Rerump, quibus debentur, honoris & nominis detrimento, hucusque prætermisissæ sint, quas notare perlongum esset. Cæterum exterarum Nationum Historias, Exterorum curæ relinquens [ne fortè sim in aliena Rep. curiosus] non possum non apud Majestatem tuam conqueri, de Historiæ Angliæ, quæ nunc habetur, vilitate & indignitate, quatenus ad corpus ejus integrum, nec non Historiæ Scotiæ iniquitate & obliquitate, quatenus ad Auctorem ejus recentissimum & uberrimum: Reputans mecum, honorificum admodum Majestati tuæ futurum, atque opus posteritati gratissimum, si quem admodum Insula hæc magnæ Britanniæ, se nunc in unam Monarchiam coalitam, ad sequentes ætates transmittit, ita in una Historia descripta, à præteritis sæculis repereretur, eodem modo quo Historiam decem Tribuum Regni Judæ, tanquam gemellam, Sacra Pagina deducit. Quod si moles hujusmodi historiæ, magna certè & ardua, quo minus exacte & pro dignitate perscribatur, videatur obfutura, ecce tibi memorabilem multo angustioris temporis periodum, quatenus ad historiam Angliæ, nimirum ab Unione Rosarū ad Unionem Regnotum, Spatium temporis, quod, meo quidem iudicio, majorem recipit eventuum, quæ raro se ostendunt, varietatem, quam in pari successiōnū numero, utpiam in Regno Hereditario deprehendere licet. Incipit enim ab adeptione Coronæ mixta, partim Armis, partim Jure: Ingressum siquidem ferrū aperuit, stabilimentum attulerunt Nuptiæ, Secuta igitur sunt tempora illis initiis consentanea, simillima studiis, post magnam tempestatem, tumores & agitationes suas, sed absque aliqua immani procella, retinentibus, atque gubernatoris prudentia, qui unus inter Antecessores Reges consilio enituit, superatis. Ordine proximus succedit Rex, cuius actiones, licet magis impetu quam consilio administratæ, non leve tamen in Rebus Europæ momentum attulerunt, eas subinde librando, & inclinando, prout ipsæ propendebant. Quo etiam regnante, cœpit fieri ingens illa Status Ecclesiastici mutatio, qualis raro admodum prodit in Theatrū.

Secutus est Rex minor. Dehinc tentamentum Tyrannidis, licet illud brevissimum fuerit, instar febris Ephemera. Dein Regnum Fæminæ, exero Regi nuptæ. Rursus Regnum Fæminæ solitariæ, & cælibis. Hæc omnia demum excepit eventus iste faustus & gloriosus: nimirum hujusce Insulæ Britannia, à toto Orbe divisæ, in se unio, per quam Verus illud oraculum, Aenæ redditum, quod requiem ei præmonstrabat,

— *Antiquam exquirite matrem;*

supra nobilissimas Gentes Angliæ & Scotiæ, in nomine illo *Britannia. Antiqua sua Matris*, jam convenientes, adimpletum sit, in pign^o & tesseram metæ, & exitus eorum & peregrinationis jam reperi. Ita ut, quemadmodum corpora ponderosa jactata, antequam ponant & consistant, trepidationes quasdam experiuntur, eodem modo probabile videatur, Divina Providentia factum esse, ut Monarchia ista, priusquam in tua Majestate, Regiaque tua Sobole, (in qua spero eam in perpetuum fore stabilitam) consisteret, & confirmata esset, has tam varias mutationes, & vicissitudines, tanquam præludia stabilitatis suæ, subiret.

De *Vitis* cogitantem, lubit quædam Admiratio, tempora ista nostra, haud nosse bona sua, cum tam rara sit Comemoratio, & conscriptio vitarum, eorum, qui nostro sæculo claruerunt. Etsi enim Reges, & qui absolutum Principatum obtineant, pauci esse possint, Principes etiam in Rep. libera (tot Rebusq. in monarchiam conuersis) haud multi, utcunque tamen non de fuerunt Viri egregii (licet sub Regibus) qui meliora merentur, quam incerta & vagam memoriæ saxe famam, aut elogiarum da & jejuna. Etenim hæc ex parte, inventum cujusdam ex Poëtis recentioribus, quo antiquam fabulæ locupletavit, non in elegans est. Fingit ille, in extremitate sili Parcarum numisma quoddam, seu Monile pendere, in quo defuncti nomen impressum sit: Tempus autem cultum Atropi præstolari, & statim abscisso filo, numismata eripere, eaq; asportata, paulo post in fluvium Lethes ex gremio suo projicere: Circa fluvium autem, magnam avium vim volitare, quæ numismata arripunt, ac postquam in rostris ipsarum paulisper eadem circumtulerint, paulò post per incuriam in fluvium decidere permittunt: Inter eas vero, Cygnos reperiri nonnullos, qui si numisma aliquod cum nomine prehenderint, illico ad templum quoddam illud deferre solebant, immortalitati consecratum. Hujusmodi itaque Cygni nostris temporibus ferè defecerunt. Quamvis autem plurimi hominum, curis & studiis suis nimio plusquam corporibus mortales, nominis sui memoriam, veluti fumum aut auram despiciant,

— *Animi nil magna laudæ egeres,*

Quorum scilicet Philosophia & veritas ab ea radice pullulat, *Non prius laudes contempsimus, quam laudanda facere desivimus*, Id tamen apud nos Sælononis iudicio non præjudicabit, *Memoria iusti cum laudibus, at impiorum nomen putrescit*: Altera perpetuo floret, alterum aut in oblivionem protinus abit, aut in odorem tetrum computrescit. Ac propterea in eo ipso stylo, vel loquendi formula, quæ recte admodum recepta est, ut defunctis tribuitur, (*Felicitis memoria, pia memoria, bona memoria*) agnoscere videmur illud, quod Cicero (mutatus id ip-

55

idiplum à Demosthene) protulit, Bonam famam propriam esse possessionem defunctorum. Quam quidem possessionem non possum non notare, nostro ævo inculcam ut plurimum, & neglegam jacere.

Quantum ad *Relationes*, optandum esset diligentia, Quippe vix incidit aliqua actio illustrior, cui non intersit calamus aliquis ex melioribus, qui eam excipere & describere possit. Quoniam autem is per paucorum hominum esse debet, qui Historiam justam pro dignitate conscribat, (ut ex paucitate Historicorum, vel mediocrium satis liquet) idcirco si actiones particulares, sub tempus ipsum quo geruntur, tolerabili aliquo scripto memoriæ mandarentur, sperandum esset, exorituros quandoque, qui Historiam justam, ope & auxilio illarum *Relationum*, conscribere possent. Illæ enim instar Seminarii esse possint, unde, cum usus foret, hortus amplius & magnificus consereretur.

CAP. VIII.

Partitio Historiæ Temporum, in Historiam Universalem, & Particularem, & utriusque Commoda, & Incommoda.

Historia Temporum aut Universalis est, aut Particularis; Hæc alioj Regni, vel Reip. vel Nationis res gestas complectitur, illa Universalis Orbis. Neque enim defuerunt, qui Historiam Mundi etiam ab Origine scripsisse videri volunt; Farraginem rerum, & Compendia narrationum pro Historia exhibentes: Alii sui temporis res, per Orbem terrarum memorabiles, tanquam justa Historia complecti posse confisi sunt, conatu profectò magnanimo, atque fructu haud exiguo. Neque enim res humanæ ita Imperiis aut Regionib⁹ divisæ sunt, ut non habeant multa connexa; Quare juvat certe, fata, alicui seculo aut ætati destinata, veluti una tabula contenta & descripta intueri. Fit etiam, ut plurima scripta non contemnenda, [qualia sunt eæ, de quibus antea locuti sumus, *Relationes*] alias forte peritura, neque prelium sæpius passura, aut saltem capita ipsorum, in huiusmodi Historiam Generalem recipiantur, atque hoc pacto figantur, & conserventur. Veruntamen, si quis rem rectius perpendat, animadvertet, tam severas esse Historiæ iusta Leges, ut eas in tanta argumenti vastitate exercere vix liceat; aded ut minuatur potius Historiæ Majestas molis granditate, quam amplificetur. Fiet enim, ut qui tam varia unde quaque persequitur, is in formationis Religione paulatim remissa, & diligentia sua, quæ ad tot res extenditur, in singulis elanguescente, auras populares, & rumores capter: & ex relationibus non admodum Authenticis, aut huiusmodi aliqua levidenti materia, Historiam conficiat. Quinetiam necesse ei erit, [ne opus in immensum excrescat,] plurima relatu digna consulto prætermittere, atque ad Epitomarum rationes sæpius delabi. Incumbit etiam aliud periculum non parvum, atque utilitati historiæ universalis ex diametro oppositum. Quemadmodum enim universalis historia narrationes aliquas, quæ alias forte fuissent peritura, conservat; ita contra sæpenumero narrationes alias satis fructuosas, quæ aliter vitæ fuissent, propter grata mortalibus rerum compendia, perimit.

CAP. IX.

Partitio alia Historiæ Temporum, in Annales, & Acta Diurna.

Etiam Historia Temporum rectè dividitur in *Annales*, & *Diaria*; Quæ divisio, licet ex periculis temporum nomina sumat, tamen ad delectum rerum etiam pertinet. Recte enim Cornelius Tacitus, cum in mentionem Magnificentia quarundam structurarum incidit, statim subdit, *Ex dignitate populi Rom. repertum esse, vestilustres Annalibus, talia diurni urbis actus mandare*: Applicando Annalibus res, quæ ad Statum Reip. pertinent; Acta vero & Accidentia leviora, Diariis. Meo utique iudicio, valere conveniret disciplinam quandam Haraldicam, in disponendis non minus librorum, quam personarum dignitatibus. Sicut enim nihil Rebus Civilibus magis detrahit, quam Ordinum & Graduum confusio; ita etiam Auctoritati historiæ gravis haud parum derogat, si admisceantur Politicis res levioris momenti; quales sunt pompæ, & solemnitates, & spectacula, & huiusmodi. Atque sanè optandum esset, ut illa ipsa distinctio in consuetudinem veniret. Nostris vero temporibus, *Diaria* in navigationibus tantum & expeditionibus bellicis, in usu sunt. Apud Antiquos certe Regum honori dabatur, ut acta Palatii sui in *Diaria* referrentur; quod videmus factum fuisse sub Ahasvero Persarum Rege; qui cum noctem ageret in somnium, *Diaria* poposcit; ubi conjurationem Eunuchorum recognovit: At in Alexandri *Diariis*, tam pusilla continebantur, ut etiam, si forte ad mensam dormiret, in acta reponeretur: Neque enim sicut *Annales* tantum gravia, ita *Diaria* tantum levia complexa sunt; sed omnia promiscue & cursim *Diaria* excipiebantur, seu majoris, seu minoris momenti.

CAP. X.

Partitio secunda Historiæ Civilis, in Meram, & Mixtam.

Postrema vero partitio Historiæ Civilis ea sit, ut dividatur in *Meram*, aut *Mixtam*. *Mixtura* celebres duæ: Altera ex *Scientia Civili*. Altera præcipuè ex *Naturali*. Introductum est enim ab aliquibus genus scribendi, ut quis narrationes aliquas non in serie historiæ continuatas, sed ex delectu auctoris exceptas conscribat: deinde eadem recolat, & tanquam ruminet; & sumpta ab ipsis occasione, de rebus Politicis disserat. Quod genus historiæ *Ruminata* nos sanè magnoperè probamus, modo huiusmodi Scriptor hoc agat, & hoc se agere constituat. *Historiam autem iustam* ex professo scribenti, Politica ubique ingerere, atque per illa solum historiæ interrompere, intempestivum quiddam, & molestum est. Licet enim historia quæque prudentior, Politicis præceptis, & monitis, veluti imprægnata sit, tamen Scriptor ipse sibi obstetricari non debet.

Mixta etiam est *historia Cosmographica*, idque multipliciter: Habet enim ex *historia Naturali*, *Regiones ipsas*, atque earum *Situs*, & *Fruitus*; Ex *historia Civili*, *Vybes*, *Imperia*, *Mores*; Ex *Mathematicis*, *Climata*, & *Configurationes Cæli*, quibus tractus mundi subiacent. In quo genere *Historia*, sive *Scientiæ*, est quod seculo nostro gratulemur. Orbis enim terrarum factus est, hac nostra ætate, mirum in modum fenestratus, atque patens. Antiqui certe *Zonas* & *Antipodas* noverant,

Nosque

(*Nosque ubi primus equis oriens afflavit anhelis,
Illic sera rubens accendit lumina vesper.*)

Idque ipsum magis per demonstrationes, quam per peregrinationes. Verum ut *Carina* aliqua parva, cælum ipsum æmularetur; atque uni versum globum terrestrem, magis etiam obliquo & flexuoso, quam cælestia solent, itinere circumverit, ea est nostri sæculi prerogativa: ita ut præsens ætas jure in Symbolo suo usurpare possit, non tantum illud *Plus ultra*, ubi Antiqui usurpabant *Non ultra*; atque insuper illud *Imitabile fulmen*, ubi Antiqui, *Non imitabile fulmen*:

Demens qui nimbos, & non imitabile fulmen; verum & illud, quod omnem admirationem superat, *Imitabile Cælum*; propter navigationes nostras, quibus circa universum terræ ambitum, cælestium corporum more, volvi, & circumagi sapius concessum fuit.

Atque hæc præclara, in re Nautica, atque Orbe perlustrando, felicitas, de ulterioribus etiam progressibus, & Augmentis Scientiarum, spem magnā facere possit; præsertim cum divino videatur Consilio esse decretum, ut hæc duo coeque sint: Sic enim Daniel Propheta, de novissimis temporibus verba faciens, prædicit, *Plurimi pertransibunt, & augebitur scientia*; quasi pertransitus, sive perlustratio mundi, atque multiplex Augmentum Scientiarum, eidem seculo destinarentur: Sicut magna ex parte jam completum videmus; Quandoquidem tempora nostra, duabus illis prioribus doctrinarum periodis, aut revolutioibus, (alteri apud Græcos, alteri apud Romanos) eruditione non multum cedant, eas vero in aliquibus longè superent.

CAP. XI

Partitio historię Ecclesiasticę, in Ecclesiasticam specialem, historiam ad Prophetias, & historiam Nemeleos.

Historia Ecclesiastica in genere, eandem ferè cū *historia Civili* partitiones subit. Sunt enim *Chronica Ecclesiastica*, sunt *vita Patrum*, sunt *Relationes de Synodis*, & reliquis ad Ecclesiam spectantibus. Proptio vero nomine, recte dividitur in *historiam Ecclesiasticam* (Generis nomine servato,) & *historiam ad Prophetias*, & *historiam Nemeleos* sive *Providentię*. Prima, *Ecclesia militantis tempora*, & *statum diversum* memorat: sive illa fluctuet, ut *Arca in diluvio*: sive itineretur, ut *Arca in eremo*: sive consistat, ut *Arca in templo*: hoc est, *statum Ecclesia in persecutione, in motu, & in pace*. In hac parte, defectum aliquem non invenio, quin superfluit in illa complura potius quam defunt: Illud sane optarem, ut massæ tam prægrandi, virtus quoque & sinceritas narrationum responderent.

Secunda pars, quę est *historia ad Prophetias*, ex duobus Relativis constat, *Prophetia ipsa*, & ejus *Adimplentiõne*. Quapropter tale esse debet hujus operis institutum, ut cum singulis ex scripturis Prophetiis, eventum veritas conjungatur; idque per omnes mundi ætates, tum ad confirmationem fidei, tum ad instituendam disciplinam quandam, & peritiã, in interpretatione Prophetiarum, quę adhuc restant complenda. Attamen in hac re, admittenda est illa latitudo, quę Divinis vaticiniis propria est & familiaris; ut adimplentiõnes eorum fiant, & continenter, & punctualiter: Reseruit enim

Auctoris sui naturam, cui unus dies tanquam mille anni, & mille anni tanquam unus dies: atque licet plenitudo, & fastigium complementi eorum, plerumque alicui certæ ætati, vel etiam certo momento destinetur; attamen habent interim gradus nonnullos: & scalas complementi, per diversas mundi ætates. Hoc opus desiderari statuo, verum tale est, ut magna cum sapientia, sobrietate, & reverentia tractandum sit, omnino dimitrendum.

Tertia Pars, quę *Historia Nemeleos* est, sanè in calamos nonnullorum piorum virorum incidit, sed non sine partium studio; occupata est autem in observanda divina illa convenientia, quę nonnunquam intercedit, inter Dei voluntatem Revelatam, & Secretam. Quamvis enim tam obsecra sint Consilia & Judicia Dei, ut homini animali sint penitus inscrutabilia, quin etiam sapius eorum oculis, qui prospiciunt è tabernaculo, se subducant; Divinæ tamen Sapientiæ visum, aliquando per vices, ad suorum confirmationem, & confusionem eorum, qui tanquam sine Deo sunt in mundo, ea quasi majoribus characteribus descripta, sic proponere conspicienda, uti (sicut loquitur Propheta) *quibus etiam in cursu ea perlegere possit*: hoc est, ut homines merè sensuales & voluptarii, qui Judicia illa divina prætervehi festinant, neque cogitationes suas in ea unquam desigunt, tamen, quamvis properè currant, & aliud agant, ipsa agnoscere cogantur. Talia sunt vindictæ seræ & inopinæ; salutes subito affulgentes, & insperatæ; consilia divina per ambages rerum tortuosas, & stupendas spiras, tandem se manifesto expedientia; & similia; quę valent, non solum ad consolandos animos fidelium, sed ad percellendas & convincendas conscientias improborum.

Cap. XII

De Appendicibus historię: quę circa Verba hominum (quemadmodum historia ipsa circa facta) versantur: Partitio earum in epistolas & apophthegmata.

AT non factorum solummodo humani generis, verum etiam *dictorum* memoria servari debet. Neque tamen dubium, quin *dicta* illa quandoque *historia* ipsi inserantur, quatenus ad res gestas perspicuè & graviter narrandas faciant, & deserviant. Sed *dicta* sive *verba Humana* propriè custodiunt *Libri Orationum, Epistolarum, & Apophthegmatum*. Atque *Orationes* sanè virorum prudentium, de negotiis & causis gravibus & arduis habitæ, tum ad rerum ipsarum notitiam, tum ad eloquentiam multum valent. Sed majora adhuc præstantur auxilia ad instruendam prudentiam civilem ab *Epistolis*, quę à viris magnis de negotiis seriis missæ sunt. Etenim ex *verbis hominum*, nil sanius aut præstantius, quam hujusmodi *Epistole*. Habent enim plus nativi sensus, quam *Orationes*; plus etiam maturitatis, quam colloquia subita. Eedem quando continentur secundum seriem temporum, (ut fit in illis quę à Legatis, Præfectis Provinciæ, & aliis Imperii Ministris, ad Reges, vel Senatus, vel alios Superiores suos mittuntur; aut vicissim ab Imperantibus ad ministros,) sunt certè ad *historiam*, præ omnibus, pretiosissima supellex. Neque *Apophthegmata* ipsa ad delectationem & ornatum tantum profunt, sed ad res gerendas etiam, & usus civiles. Sunt enim (ut agebat ille) veluti *Secures* aut *Admonitiones Verborum*, qui rerum & negotiorum nodos,

dos, acumine quodam secant, & penetrant; Oeasiones autem redeunt in orbem, & quod olim erat commodum, rursus adhiberi, & prodesse potest; sive quis ea tanquam sua proferat, sive tanquam vetera. Neque certe de utilitate ejus rei ad civilia dubitari potest, quam Cæsar Dictator opera sua honestavit; cujus Liber utinam extaret, cum ea, quæ usquam habentur in hoc genere, nobis parum cum delectu congesta videantur.

Atque hæc dicta sint de *Historia*, ea scilicet parte Doctrinæ, quæ respondet uni ex *Cellis*, sive *Domiciis Intellectus*, quæ est *Memoria*.

CAP. XIII.

De secundo Membro principali Doctrinæ, nempe *Poesi*. Partitio *Poeseos* in *Narrativam*, *Dramaticam*, & *Parabolicam*. Exempla *Parabolicæ* tria proponuntur.

Jam ad *Poesin* veniamus. *Poesis* est genus doctrinæ, verbis plerumque adstrictum, rebus solutum & licentiosum; Itaque, ut initio diximus, ad *Phantasmiam* refertur, quæ iniqua, & illicita prorsus rerum conjugia & divortia comminisci, & machinari solet. *Poesis* autem (ut supra innuimus) duplici accipitur sensu, quatenus ad *Verba*, vel quatenus ad *Res* respiciat. Priore sensu, *Sermonis* quidam *Character* est: *Carmen* enim styli genus, & elocutionis formula quædam, nec ad res pertinet; Nam & vera narratio carmine, & ficta oratione soluta conscribi potest. Posteriore vero sensu, constituimus eam, ab initio, *Doctrinæ Membram Principalem*, eamque juxta *historiam* collocavimus, cum nihil aliud sit, quam *Historia imitatio ad Placitum*. Nos igitur in partitionibus nostris, veras doctrinarum venas indagantes, & persequentes; neque consuetudini & divisionibus receptis (in multis) cedentes; *Satyras*, & *Elegias*, & *Epigrammata*, & *odas*; & hujusmodi, ab instituto sermone removemus; atque ad philosophiam & artes orationis rejicimus. Sub nomine autem *Poeseos*, de *Historia ad Placitum conficta*, tantummodo tractamus.

Partitio *Poeseos*, verissima, atque maxima ex proprietate, præter illas Divisiones, quæ sunt ei cum *Historia* communes, (sunt enim *scilicet Chronica*, *Vitæ scilicet*, *scilicet etiam Relationes*) ea est, ut sit aut *Narrativa*; aut *Dramatica*; aut *Parabolica*. *Narrativa* prorsus *historiam* imitatur, ut ferè fallat, nisi quod res extollat sæpius supra fidem. *Dramatica* est veluti *historia Spectabilis*; nam constituit imaginem rerum tanquam præsentium; *historia* autem tanquam præteritarum. *Parabolica* vero est *historia* cum typo quæ *Intellectualia* deducit ad sensum.

Atque de *Poesi Narrativa*, sive eam *Heroicam* appellare placet, modo hoc intelligas de *Materia*, non de *Versu*, ea à fundamento prorsus nobili ex-citata videtur, quod ad dignitatem humanæ naturæ in primis spectat. Cum enim mundus sensibilis, sit anima rationali dignitate inferior, videtur *Poesis* hæc humanæ naturæ largiri, quæ *Historia* denegat; atque animo umbris rerum ut cunque satisfacere, cum solida haberi non possint. Si quis enim rem acutius introspeciat, firmum ex *Poesi* sumitur argumentum, magnitudinem rerum magis illustrare, ordinem magis perfectum, & varietatem magis pulchram, animæ humanæ complacere, quàm in natura ipsa, post lapsum, reperire ullo modo possit. Quapropter, cum res gestæ, & eventus, qui veræ *historiæ* subjiciantur, non sint ejus amplitu-

dinis, in qua anima humana sibi satisfaciat, præsto est *Poesis*, quæ facta magis *Heroica* consingat: Cum *historia* vera successus rerum, minimè pro meritis *Virtutum* & *Scelerum*, narret; corrigit eam *Poesis*, & exitus, & fortunæ, secundum merita, & ex lege *Nemeseos*, exhibet: Cum *historia* vera, obvia rerum fatietate & similitudine, animæ humanæ fastidio sit; reficit eam *Poesis*, inexpectata, & varia, & vicissitudinum plena canens. Adeo ut *Poesis* ista non solum ad delectationem, sed etiam ad animi magnitudinem, & ad mores conferat. Quare & merito etiam divinitatis cuspidiæ particeps videri possit; quia animum erigit, & in sublime rapit; rerum simulachra ad animi desideria accommodando, non animum rebus (quod ratio facit, & *historia*) submit-tendo. Atque his quidem illecebris, & congruitate, qua animum humanum demulcet, addito etiam consortio *Musices*, unde suavius infinuari possit, auditum sibi patefecit, ut honori fuerit etiam sæculis plane rudibus, & apud Nationes barbaras, cum aliæ Doctrinæ prorsus exclusæ essent.

Dramatica autem *Poesis*, quæ *Theatrum* habet pro mundo, usu eximia est, si sana foret. Non parva enim esse posset *Theatri*, & *Disciplina*, & *Corruptela*: Atque *Corruptelarum*, in hoc genere, abunde est; *disciplina* plane nostris temporibus est neglecta. Attamen licet in *Rebus*, modernis habeatur pro re ludicra actio theatralis, nisi forte nimium, trahat à *Satyræ*, & mordeat, tamen apud Antiquos curæ fuit, ut animos hominum ad virtutem institueret. *Quinetiam* *Viris* prudentibus, & magnis *Philosophis*, veluti animorum plectrum quoddam celebatur. Atque sane verissimum est, & tanquam *Secretum* quoddam *Naturæ*, hominum animos, cum congregati sint, magis quam cum soli sint, affectibus & impressionibus patere.

At *Poesis Parabolica*, inter reliquas eminet, & tanquam res sacra videtur, & augusta; cum præsertim *Religio* ipsa, ejus opera plerumque utatur, & per eam commercia *Divinorum* cum humanis exerceat. Attamen & hæc quoque, *Ingeniorum* circa *Allegorias* levitate & indulgentia contaminata invenitur. Est autem usus ambiguus, atque ad contraria adhibetur. Facit enim ad *Involucrum*; facit etiã ad *Illustrationem*. In hoc *Docendi* quædam *Ratio*; in illo *Occultandi* *Artificio* quæri videtur. Hæc autem *Docendi Ratio*, quæ facit ad *Illustrationem*, antiquis sæculis plurimum adhibebatur. Cum enim rationis humanæ inventa, & conclusiones, (etiam ex quæ nunc tritæ, & vulgæ sunt) tunc temporis novæ & insuetæ essent, vix illam subtilitatem capiebant ingenia humana, nisi propius eæ ad sensum, per hujusmodi simulachra, & exempla, deducerentur. Quare omnia apud illos, *fabularum* omnigenarum, & *Parabolarum*, & *Ænigmatum*, & similitudinum, plena fuerunt. Hinc *tesera* *Pythagoræ*, *Ænigmata* *Sphingis*, *Æsopi* *Fabulæ*, & similia. *Quinetiam* *Apophthegmata* veterum *Sapientium* ferè per similitudines re demonstrabant: Hinc *Menenius Agrippa* apud Romanos (Gentem eo sæculo minimè literatam) *seditionem* *fabula* *repressit*. Denique ut *Hieroglyphica* *Literis*: ita *Parabolæ* *Argumentis* erant antiquiores. Atque hodie etiam & semper, eximius est, & fuit, *Parabolarum* vigor, cum ne argumenta tam perspicua, nec veræ exempla tam apta esse possint.

Alte

Alter est usus *Poëfos Parabolica*; priori quasi contrarius, qui facit (ut diximus) ad *Involucrum*, earum nempe rerum, quarum dignitas tanquam velo quodam discreta esse mereatur: hoc est, cum occulta & Myſteria Religionis, Politicæ, & Philoſophiæ, Fabulis & Parabolis veſtiuntur. Utrum vero fabulis veteribus Poëtarum ſubſit aliquis ſenſus myſticus, dubitationem nonnullam habet. Atque ipſi certe fateantur, nos in eam ſententiam propendere, ut non pauci Antiquorum Poëtarum Fabulis, Myſterium infulum fuſſe putemus. Neq; nos movet, quod iſta pueris ferè, & Grammaticis relinquuntur, & vileſcant, ut de illis contemptum ſententiam feramus. Quin contra, cum planè cõſtet, ſcripta illa, quæ fabulas iſtas recitant, ex Scriptis hominum, poſt literas ſacras, eſſe antiquiſſima, & longe hiſ antiquiores fabulis ipſas; (etenim tanquam prius creditæ & receptæ, non tanquam excogitate ab illis Scriptoris referuntur) videntur eſſe inſtar tenuis cujuſdam auræ, quæ ex traditionibus Nationum magis Antiquarum in Græcorum ſiſtulas incidit. Cum vero, quæ circa harum Parabolarum interpretatione adhuc tentata ſint, per homines ſcilicet imperitos, nec ultra locos communes doctos, nobis nullo modo ſatisfaciant Philoſophiam ſecundum Parabolas antiquas, inter *Deſiderata* referre viſum eſt. Ejus autem operis *Exemplum* unum aut alterum ſubjungemus. Non quod res ſit fortasſe tanti, ſed ut inſtitutum noſtrum ſervemus. Id hujusmodi eſt, ut de operibus illis, quæ inter *Deſiderata* ponimus (ſi quid paulo obſcurius) perpetuo aut *præcepta* ad opus illud inſtruendum, aut *Exempla* proponamus: ne quis forte exiſtmet, levem aliquam tantum Noſtionem, de illis mentem noſtram perſtrinxiſſe, noſque Regionem ſicut Augures, animo tantum metiri, neq; eas ingrediendi vias nôlle. Aliam aliquam partem in *Poëſi* deſiderari non invenimus; quin potius cum planta ſit *Poëſis*, quæ veluti à terra luxuriante, abſque certo ſemine, germinaverit, ſupra cæteras doctrinas exerevit, & diſſuſa eſt. Verum jam *exempla* proponemus, tria tantum numero, unum è *Naturalibus*, è *Politicis* unum, atque unum denique è *Moralibus*.

Exemplum primum Philoſophie ſecundum Parabolas Antiquas, in Naturalibus. De Univerſo, ſecundum Fabulam Panis.

Antiqui generationem *Panis* in dubio relinquunt. Alii enim eum à *Mercurio* genitum; Alii longe alium generatiõis modum ei tribuunt. Ajunt enim Procos univerſos cum *Penelope* tem habuiſſe, ex quo promiſcuo concubitu *Pana* commune filium ortum eſſe. Neq; prætermittenda eſt tertia illa generationis explicatio: Quidam n. prodiderunt, eum *Iovis* & *Hyæos* (id eſt, *Contumelia*, filium fuiſſe. Ut cunq; otto, *Parca* illi forores fuiſſe perhibentur: quæ in ſpecu ſubterraneo habitabant: *Pan* autem morabatur ſub *Dio*. Effigies *Panis* talis ab antiquitate deſcribitur: Cornutus, Cornibus in acutum ſurgentibus, & uſq; ad cælum faſtigiat; corpore toto hiſpidus & villoſus, barba in primis promiſſa, figura biſformis, humana quoad ſuperiora, ſed ſemifera & in capræ pedes deſinente. Geſtabat autem inſignia poteſtatis, ſiniſtra ſiſtulam ex ſeptem calamis compactam, dextra pedum ſive baculum, ſuperius curvum & inflexum. Indueba-

tur *Chlamyde ex pelle Pardalis*. Poteſtates ei & muneræ hujusmodi attribuuntur, ut ſit Deus venatorum, etiam paſtorum, & in univerſum Ruricolarum; Præſes item montium. Erat etiam, proximus à *Mercurio*, Nuncius Deorum. Habebatur etiam Dux & Imperator *Nympharum*, quæ circa eum perpetuo Choreas ducere & tripudiare ſolebant; Comitabantur & *Satyri*, & hiſ ſeniores *Sileni*. Habebat in ſuper poteſtatem terrores immittendi, præſertim inanes & ſuperſticioſos, & *Panici* vocati ſunt, Res geſtæ autem ejus non multæ memorantur: Illud præcipuum, quod *Cupidinem* provocavit ad luctam, à quo etiam in certamine victus eſt. Etiam *Typhonem Gigantem* retibus implicavit & cohibuit. Atq; narrat in ſuper, cum *Ceres* meſta, & ob raptam *Proſperpiam* indignata, ſe abcondiſſet; atq; Dii omnes ad eam inveſtigandam magnopere incubuiſſent, & ſe per varias vias diſperſiti eſſent; *Pan* ſolummodo ex felicitate quadam contigiſſe, ut inter venandum eam inveniret & indicaret. Auſus eſt quoque cum *Apolline* de victoria Muſices decertare, atque etiam *Mydas* judice prælatus eſt; ob quod judicium *Mydas* aſtinnaſ aures tulit, ſed clam & ſecreto. Amores *Panis* nulli referuntur, aut ſaltem admodum rari; quod mirum, inter turbam Deorum, proſus tam profuſe amatoriam, videri poſſit. Illud ſolummodo ei datur, quod *Echo* adamaret, quæ etiam uxor ejus eſt habita; atq; unam præterea Nympham, *Syringam* nomine: in quam propter iram & vindictam *Cupidini* (quem ad luctam provocare non reveritus eſſet) incenſus eſt. Etiam *Lunam* quondam in altas Sylvas ſevocaffe dicitur. Neq; etiam prolem ullam ſuſcepit; (quod ſimiliter mirum eſt, cum Dii præſertim maſculi, prolifici admodum eſſent) niſi quod ei attribuitur tanquam filia, muliercula quædam ancilla, *Iambe* nomine, quæ ridiculis narratiunculis oblectare hoſpites ſolebat, ejuſq; proles ex conjungete *Echo* eſſe à nonnullis exiſtimabatur. *Parabola* talis eſſe videtur.

Pan (ut & nomen ipſum etiam ſonat) *Univerſum* ſive *Univerſitatem rerum* repræſentat & proponit. De hujus *Origine* duplex omnino ſententia eſt, atque adeo eſſe poteſt. Aut enim à *Mercurio* eſt, verbo ſcilicet divino, (quod & *Sacræ* *Litteræ* extra controverſiam ponunt; & Philoſophi ipſi, qui magis Divini habitus ſunt, viderunt) aut ex *confuſis rerum ſeminibus*. Etenim quidam è Philoſophis ſemina rerum etiam ſubſtantia infinita ſtatuunt; unde opinio de *Homo* jomertis fluxit, quam *Anaxagoras* aut invenit, aut celebravit. Nonnulli vero magis acute & ſobrie cenſebant, ad varietatem rerum expediendam ſufficere, ſi ſemina, ſubſtantia eadẽ figuris varia, ſed certis & definitis eſſent; & reliqua in poſitura & complexu ſeminum ad invicem ponebant: ex quo fonte opinio de *Atomis* emanavit: ad quam *Democritus* ſe applicavit, cum *Leucippus* ejus auctor fuiſſet. At alii, licet unum rerum Principium aſſerent, (Aquam *Thales*, Aërem *Anaxamenes*, Ignem *Heracitus*) tamen illud ipſum principium actu unicum, potentia varium & diſpenſabile poſuerunt, ut in quo rerum omnium ſeminalatent. Qui vero materiam omnino ſpoliatam, & in formæ, & ad formas indifferentem introduxerunt, (ut *Plato* & *Ariſtoteles*) multo etiã proprius & propenſius ad parabole

figuram acceperunt. Posuerunt enim *Materiam* tanquam *publicam Meretricem*; *Formas* vero tanquam *Procos*: Adeo ut omnes de rerum principiis opiniones huc redeant, & ad illam distributionem reducantur, ut mundus sit, vel à *Mercurio*, vel à *Penelope*, & *Prociis* omnibus. Tertia autem *Generatio Panis*, eiaſmodi eſt, ut videantur Græcialiquid de Hebræis myſteriis, vel per *Ægyptios* internuncios, vel ut cunq̄ue, inaudiviſſe. Pertinet enim ad ſtatum mundi, non in meris natalibus ſuis, ſed poſt lapſum Adami, morti & corruptioni expoſitum, & obnoxium factum. Ille enim ſtatus, Dei, & peccati, (ſive contumeliæ) proles fuit, ac manet. Fuit enim peccatum Adami ex genere *Contumeliæ*, cum *Deo ſimilis fieri vellet*. Itaque triplex iſta narratio de *Generatione Panis*, etiam vera videri poſſit, ſi ritæ & rebus & temporibus diſtinguatur. Nam iſte *Pan* (qualem eum nunc in tuemur & complectimur) ex *Verbo Divino*, mediante conſula *Materia* (quæ tamen ipſa Dei opus erat) & ſubintrante *Prevaricatione*, & per eam corruptione, Ortum haber.

Naturæ rerum, *Fata*, rerum ſorores vere perhibentur, & ponuntur. *Fata* enim vocantur, ortus rerum, & durationes, & interitus, atque depreſſiones etiam, & eminentiæ, & labores & felicitates, denique conditiones quæcunq̄e Individui: quæ tamen niſi in Individuo nobili (ut pote homine, aut urbe, aut gente) fere non agnoſcuntur. Atq̄ ad iſtas conditiones tam varias, deducit Individua illa ſingula *Pan*, Rerum ſcilicet *Naturæ*; ut tanquam eadem ſit res (quatenus ad Individua) catena *Naturæ* & filium *Parcarum*. Ad hæc in ſuper ſinxerunt *Anriqui*, *Panem* ſemper ſub Dio morari, ſed *Parcas* ſub ſpecu ingenti ſubterraneo habitare, atque inde maxima pernicitate ad homines ſubito advolare: quia *Natura*, atque *Univerſi* facies, ſpectabilis & aperta, at *Fata* Individuorum occulta, & rapida. Quod ſi *Fatum* accipiat largius, ut omnem proſus eventum, non illuſtriores tantum, denotet, tamen utique & eo ſenſu optime convenit cum *Univerſitate* Rerum, cum ex ordine *Naturæ*, nil tam exiguum ſit, quod ſine cauſa fiat, & rurſus nil tam magnum, ut non aliunde pendeat, adeo ut fabrica ipſa *Naturæ*, ſuo ſinu & gremio, omnem eventum & minimum & maximum complectatur, & ſuo tempore certa *Lege* prodat. Itaque nil mirū, ſi *Parca* ut *Panis* ſorores introductæ ſint, & certè legitimiæ. Nam *Fortuna* Vulgi filia eſt, & levioribus tantum *Philoſophis* placuit. Sane *Epicurus*, non ſolum profanum inſtituere ſermonem, ſed etiam deſipere videtur, cum dixit, *Præſtare credere fabulam Deorum, quam Fatum aſſerere*, ac ſi quicquam in univerſo eſſe poſſit inſtar *Inſulæ*, quod à rerum nexu ſeparetur. Verum *Epicurus* *Philoſophiam* ſuam naturalem (ut ex ipſi^o verbis pater) morali ſuæ accommodans & ſubjiciens, nullam opinionem admittere voluit, quæ animum premeret & morderet, atque *Euthymiam* illam (quam à *Democrito* acceperat) laceſſeret aut turbaret. Itaq̄; ſuavitati cogitationum indulgens, potius quam *Veritatis* patiens, plane jugum jaſta vit, & tam *Fati* neceſſitatem, quam *Deorum* merum repudiavit. Verum de *Parcarum* germanitate eum *Panæ* ſatis dictum eſt.

Cornua autem mundo attribuantur, ab imo latiora, ad verticem acuta. Omnis enim rerum natura inſtar *Pyramidis* acuta eſt. Quippe *Individa*, in quibus baſis naturæ exporrigitur, inſinita ſunt; ea colliguntur in ſpecies, & ipſas multiplices; ſpecies rurſus inſurgunt in genera, atque hæc quoque aſcendendo in magis generalia contrahuntur; ut tandem natura, tanquam in unum coire videatur; quod *Figura* illa *pyramidali Cornuum Panis* ſignificatur. Mirum vero minimè eſt, *Panis* cornua etiam cælum ferire; cum excelsa naturæ, ſive ideæ univerſales, ad *Divina* quodammodo pertingant. Itaque & catena illa *Homeri* decantata, (cauſarum ſcilicet *Naturalium*) ad pedem *Solii Jovis* fixa memorabatur; neque quiſquam (ut videre eſt) *Metaphyſicam*, & quæ in *Natura* æterna, & immobilia ſunt, tractavit, atque animum à fluxu rerum pauliſper abduxit; qui non ſimul in *Theologiâ* *Naturalem* incidit; adeo paratus & propinquus eſt tranſitus, à vertice illa *Pyramidis*, ad *Divina*.

Corpus autem *Naturæ* elegantiffime & veriſſimè depingitur *hiſſutum*, propter rerum radios. Radii enim ſunt tanquam naturæ crines, ſive villi; Atq̄; omnia fere vel magis vel min^o radioſa ſunt: Quod in facultate viſus maniſeſtiſſimum eſt; nec minus in omni virtute magnetica, & operatione ad diſtans. Quicquid enim operatur ad diſtans, id etiã radios emittere rectè dici poſſe. Sed maximè omnium prominet *Barba Panis*, quia radii corporum cœleſtium, & præcipuè *Solis*, maximè ex longinquo operantur & penetrant. Adeo ut ſuperiora terræ, atq̄; etiam interiora, ad diſtantiam nonnullam planè verterint & ſubegerint, & ſpiritu impleverint. Eleganti^o autem eſt figura de *Barba Panis*, quod & *Sol* ipſe, quando parte ſuperiore ejus nubæ obvoluta, radii inferius erumpunt, ad aſpectum *barbatus* cernitur.

Etiã corpus naturæ rectiſſimè deſcribitur *biforme*, ob differentiam corporum ſuperiorum, & inferiorum. Illa enim ob pulchritudinem, & motus æqualitatem & conſtantiam, nec non Imperium in terram & terreſtria, merito ſub humana figura repræſentantur; cum *Natura* humana ordinis & *Dominationis* particeps ſit. Hæc autem ob perturbationem, & motus incompoſitos, & quod à cœleſtibus in plurimis regantur, bruti animalis figura contenta eſſe poſſunt. Porro eadem corporis biformis deſcriptio pertinet ad participationem ſpecierum: Nulla enim naturæ ſpecies, ſimplex videri poſſe, ſed tanquam ex duobus participans, & concreta. Habet enim homo non nihil ex bruto, propterea non nihil ex planta, planta non nihil ex bruto inanimato, omniaque vera biformia ſunt, & ex ſpecie ſuperiore & inferiore compoſita. Acutiſſima autem eſt allegoria de *Pedibus Capræ*, propter aſcenſionem corporum terreſtrium verſus regiones aëris & cæli, ubi etiã penſilia ſiunt, & inde deſcendunt, magis quam deſcendunt. *Capra* enim animal ſcanſorium eſt, eaq̄; è rupibus pendere, atque in præcipitiis hærete amat; Similiter etiam res, licet inferiori globodeſtinatæ, faciunt, idq̄; miris modis, ut in nubib^o & meteoris maniſeſtiſſimum eſt. Imo nõ ſine cauſa *Gilbertus*, qui de *Magnete* laborioſiſſimè, & ſecundum viã experimentalem cõſcripſit, dubitatione inject,

injecit, Num non forte corpora gravia, post longam à terra distantiam, motum versus inferiora paulatim exuant.

Insignia autem in manibus *Panis* ponuntur duplicia, Alterum *Harmonia*, alterum *Imperii*, *fistula* enim ex *septem calamis*, concentum rerum & harmoniam, sive concordiam cum discordia mistam, [quæ ex *septem stellarum errantium motu* conficitur,] evidenter ostendit, Neque enim alii, præterquam *septem Planetarum*, inveniuntur in cælo errores, sive expatiaciones manifestæ, quæ cum æqualitate stellarum fixarum, earumque perpetua & invariabili ad se invicem distantia composita & temperatæ, tum constantiam specierum, tum fluxum individuorum tueri & cære possint, Si qui vero sint *Planeta* minores, qui non conspiciuntur, si qua etiam mutatio in cælo major, (ut in *Cometis* nonnullis superlunariis) videntur illa profecto tanquam *fistula*, aut omnino mutæ, aut ad tempus tantum strepere, utpote quarum operationes vel ad nos non perlabantur, vel harmoniam illam *septem stellarum Panis* non diu interturbent *Pedum* autem illud *Imperii*, nobilis translatio est, propter vias Naturæ partim rectas, partim obliquas. Atque *Baculus* ille, sive *Virga*, versus superiorem partem præcipue curva est, quia omnia providentiæ divinæ opera in mundo fere per ambages, & circuitus fiunt, ut aliud agi videri possit, aliud revera agatur, sicut *Iosephi venditio in Ægyptum*, & similia. Quineriam in regimine humano omni prudentiore, qui ad gubernacula sedent, populo convenientia, per prætextus & vias obliquas feliciter que volunt, quæ ex directo superinducunt & insinuant. Etiam (quod mirum forsasse videri possit) in rebus mere naturalibus, citius Naturam fallas quam premas: Adeo, quæ ex directo fiunt, inepta sunt, & se ipsa impediunt, cum contra, via obliqua & insinuans mollior fluat, & effectum fortiat. *Vestis Panis* & amiculum, ingeniose admodum ex *Pelle Paradisi* fuisse fingitur, propter maculas ubiq; sparsas. Cælum enim stellis, maria insulis, tellus floribus consperguntur, Atq; etiam res particulares fere variegatæ esse solent circa superficiem, quæ veluti *Res Clamys* est.

Officium autem *Panis* nulla alia re, tam ad vivum proponi atq; explicari poterit, quam quod *Deus Venatorum* sit. Omnis enim naturalis actio, atque adeo motus & progressio, nihil aliud quam *Venatio* est. Nam & scientiæ & artes opera sua venantur, & consilia humana fines suos, atque res naturales omnes vel alimenta sua, ut conferventur, vel voluptates & delicias suas, ut perficiantur, venantur; [omnis siquidem venatio est aut prædæ, aut animi causa:] idque modis peritis & sagacibus.

Torva Leona lupum sequitur, lupus ipse Capellam,

Florentem ybisum sequitur lasciva Capella.

Etiam *Ruvicularum* in genere *Pan Deus* est, quia hujusmodi homines magis secundum naturam vivunt, cum in urbibus & aulis natura à cultu nimio corrumpatur, ut illud *Poëtæ* amatorium, verum, propter hujusmodi delicias, etiam de Natura sit:

— *Pars minima est ipsa puella sui.*

Montium autem imprimis *Præses* dicitur *Pan*, quia in montibus & locis editis natura rerum panditur,

atq; oculis & contemplationi magis subicitur. Quod alter à *Mercurio Deorum nuntius* sit *Pan*, ea allegoria plane divina est, cum proxime post Verbum Dei, ipsa mundi imago, divina potentia & sapientia præconium sit. Quod & *Poeta* divinus cecinit, *enarrant gloriam Dei, atq; opera manuum ejus indicat firmamentum.*

At *Pana* oblectant *Nympha*, animæ scilicet: Deliciæ enim mundi animæ viventium sunt. Hic autem merito illarum Imperator, cum illæ Naturam quæque suam tanquam ducem sequantur, & circa eum infinita cum varietate, veluti singula more patrio, saltent, & choreas ducant, motu neut quæ cessante. Itaq; acute quidam ex recentioribus, facultates animæ omnes ad motum reduxit, & nonnullorum ex antiquis fastidium & præcipitationem notavit, qui memoriâ, & phantasiam, & rationem, defixis præpropere oculis intuentes & contemplantes, vim cogitativam, quæ primas tenet, prætermiserunt. Nam & qui meminit, aut etiam reminiscitur, cogitat, & qui imaginatur, similiter cogitat, & qui ratiocinatur, utiq; cogitat: deniq; anima, sive à sensu monita, sive sibi permissa, sive in functionibus intellectus, sive affectuum & voluntatis, ad modulationem cogitationum saltat, quæ est illa *Nympharum tripudiatio*. Vna vero perpetuo comitantur *Satyri* & *Sileni*, senectus scilicet & juvenus. Omnium n. rerum est ætas quædam hilaris & motu gaudens, atq; rursus ætas tarda & bibula: Vtriusq; autem ætatis studia, vere contemplanti, forsasse ridicula, & deformia videantur, instar *Satyri* alicujus aut *Sileni*, De *Panicis* autem *Terroribus* prudentissima Doctrina proponitur. Natura enim rerum omnibus viventibus in dedit metum & formidinem, vitæ atq; essentiæ suæ conservatricem, ac mala fugientia vitantem & depellentem. Veruntamen eadem Natura modum tenere nescia est, sed *timoribus* salutaribus semper vanos & inanes admiscet; adeo ut omnia (si intus conspici darentur) *Panicis terroribus* plenissima sint; præsertim humana, & maxime omnium apud vulgum, qui superstitione (quæ vere nihil aliud quam *Panicus terror* est) in immensum laborat & agitur, præcipue temporibus duris, & trepidis, & adversis. Neq; superstitio ista tantummodo in vulgo regnat, sed ab opinionibus vulgi etiam in sapientiores aliquando insilit, ut divine *Epicurus* (si cetera quæ de Diis disseruit, ad hanc normam fuissent) locutus sit: *Non Deos vulgi negare profanum, sed vulgi opiniones Diis applicare profanum.*

Quod vero attinet ad *Audaciam Panis*, & *Pugniam* per provocationem cum *Cupidine*; id eo spectat, quia materia non caret inclinatione & appetitu ad dissolutionem mundi, & recidivationem in illud Chaos antiquum, nisi prævalida rerum concordia (per *Amorem* sive *Cupidinem* significata) malitia & impetus ejus cohiberetur, & in ordinem compelleretur. Itaq; bono admodum hominum & rerum fato sit, (vel potius immensa bonitate divina) ut *Pan* illud certamen adversum experiatur, & victus abscedat, Eodem proforsus pertinet & illud de *Typhone* in *retibus* implicato, quia utcumque aliquando vasti & insoliti rerum tumores sint, (id quod *Typhon* sonat) sive intumescat maria, sive intumescant nubes, sive intumescat terra, sive alia, tamen rerum natura hujusmodi corporum exuberantias

atque insolentia reti inextricabili implicat & coercet, & veluti catena adamantina devincit.

Quod autem *inventio Cereris* huic Deo attribuitur, idque inter venationem; reliquis autem Diis negetur, licet sedulo quarentibus, & illud ipsum agentibus; monitum habet verum admodum & prudens: hoc scilicet, ne rerum utilium ad vitam & cultum inventio, à Philosophis abstractis, tanquam Diis majoribus, expectetur, licet totis viribus in illud ipsum incumbant; sed tantummodo à *Pane*, id est, experientia sagaci, & rerum mundi notitia universalis; quæ etiam casu quodam, ac veluti intervenendum, in huiusmodi inventa incidere solet. Utilissima enim quæq; inventa experientia debentur, & veluti donaria quædam fuere casu in homines sparsa.

Illud autem *Musices certamen*, eiusque eventus, salutarem exhibet Doctrinam, atque eam quæ rationi & iudicio humano gestienti, & se esserenti, sobrietatis vincula injicere possit. Duplex enim videtur esse Harmonia, & quasi *Musica*, altera Sapientia divina, altera Rationis humana. Iudicio enim humano, ac veluti auribus mortalium administratio mundi & rerum, & iudicia divina secretiora, sonant aliquid durum, & quasi absonum; quæ inscitia licet *asininis Auribus* merito insigniatur, tamen & illæ ipsæ aures secreto, non palam, gestantur. Neque enim huiusce rei deformitas à vulgo conspicitur aut notatur.

Postremo minime mirum est, si nulli *Amores Pani* attribuantur, præter *Conjugium Echus* MUNDUS enim se ipso, atque in rebus omnibus fruitur: Qui amat autem, si vult, neq; in copia desiderio locus est. Itaque Mundi *Amores* esse nulli possunt, nec potiundi Cupido, (cum se ipse contentus sit) nisi fortasse *Amores Sermonis*. Hi sunt *Nympha Echo*, Res non solida, sed vocalis, aut si accuratiores sint, *Syringa*, quando scilicet verba, & voces, numeris quibusdam, sive Poëticis, sive Oratoriis, & tanquam modulamine, reguntur. Inter sermones autem sive voces excellenter ad conjugium mundi sumitur sola *Echo*: Ea enim demum vera est Philosophia, quæ mundi ipsius voces fidelissime reddit, & veluti dictante mundo conscripta est; & nihil aliud est quam ejusdem simulachrum & reflexio: neque addit quicquam de proprio, sed tantum, iterat, & resonat. Nam quod *Lunam Pan* in altis sylvas aliquando se vocasset, videtur pertinere ad congestum sensum cum rebus cælestibus, sive divinis. Nam alia est *Endymionis* ratio. alia *Panis*: Ad *Endymionem* dormientem sponte se dimittit *Luna*: siquidem ad intellectum sopitum, & à sensibus adductum, quædoque sponte influunt divina: Quod si accersantur & vocentur à sensu, tanquam à *Pane*, tum vero non aliud lumen præbent, quam illud,

Quale sub incertam Lunam sub luce maligna
Est iter in Sylvis. ---

Ad mundi etiam sufficientiam & perfectionem pertinet, quod *prole non edat*. Ille enim per partes generat, per totum quomodo generare possit, cum corpus extra ipsum non sit? Nam de *Mulierecula* illa *Iambe*, *Filia Panis* putativa, est sane ea adjectio quædam ad fabulam sapientissima. Per illam enim representantur ea, quæ perpetuis temporibus passim vagantur, atque omnia implent, vaniloquæ de rerum natura doctrinæ, re ipsa instructoræ, ge-

nere quasi subditiæ, garrulitate vero interdum jucundæ, interdum molestæ & importunæ.

Exemplum alterum Philosophia, secundum parabolas Antiquum in Politicis. De Bello, secundum fabulam Persei.

Perseus *Orientalis* cum fuisset, missus traditur à *Pallade*, ad obruncandam *Medusam*, quæ populis plurimis ad Occidentem, in extremis *Iberia* partibus, maxime calamitati fuit. Monstrum enim hoc, alias crudele & immane, etiam aspectu tam durum atque horrendum fuit, ut eo solo homines in saxa verteret. Erat autem à *Gorgonibus* una, *Medusa*, ac sola inter eas mortalis; cum reliquæ passivæ non essent. *Perseus* igitur ad tam nobile facinus se comparans, arma ac dona à tribus Diis mutuo accepit; *Alas* à *Mercurio*, talares scilicet, non axillares à *Plutone* autem *Galeam*, *Scutum* denique à *Pallade* & *Speculum*. Neque tamen licet tanto apparatu instructus ad *Medusam* recta perrexit, sed primum ad *Graecos* divertit. Ex forores, ex altera parente, *Gorgonibus* erant; atque *Graecis* canæ etiam à nativitate erant, & tanquam verulæ. Oculi autem iis tantummodo & dens erat omnibus unicus; quos prout exire foras quæque contigerat, vicissim gestabant, reversæ autem deponere solebant. Hunc itaque oculum, atque hunc dentem illæ *Perseo* commodavit. Tum demum, cum se abunde ad destinata perficienda instructum iudicaret, ad *Medusam* properavit, impiger & volans. Illam autem offendit dormientem, neque tamen aspectui ejus (si forsan evigilaret) se committere audebat, sed cervicem reflexa, & in *Speculum* illud *Palladis* inspicens, atque hoc modo iectus dirigens, caput *Medusæ* abscidit; Ex sanguine autem ejusdem, in terram fuso, statim *Pegasus* alatus emicuit. Caput autem abscissum *Perseus* in *Scutum Palladis* transtulit & inseruit, cui etiam non sua mansit vis, ut ad ejus intuitum omnes ceu attoniti aut fiderati obrigerent.

Fabula convicta videtur de *belligerandi ratione* & prudentia. Atque prima omnis belli susceptio debet esse tanquam *Missio à Pallade*: non à *Venerere*, (ut bellum Trojanum fuit) aut alia laevi excusa: quippe cum in Consiliis solidis Decreta de bellis fundari oporteat. Deinde de *Genere belli* eligendo, tria proponit fabula præcepta, sana admodum & grævia. Primum est, ut de *subjugatione Nationum finitimarum* quis non magnopere laborer. Neque enim eadem est *Patrimonii* & *Impetii* amplificandi ratio. Nam in possessionibus privatis, vicinitas Prædiorum spectatur, sed in propagando Imperio, *Occasio*, & *Belli* conficiendi facilitas, & fructus, loco vicinitatis esse debent. Itaque *Perseus*, licet *Orientalis*, tamen tam longinquam expeditionem, usque ad extremum *Occidentem*, minime detreдавit. Hujus rei exemplum in signo est in *belligerandi* diversa ratione patris & filij Regum, *Philippi* & *Alexandri*. Ille enim in finitimis bellis occupatus, urbes paucas imperio adiecit, idque non sine maxima contentione & periculo. Quippe qui & alias, & præcipue in *Prælo Charoneo*, in ultimū discrimen adductus fuit. At *Alexander* longinquam expeditionem bene ausus in *Perseam*, Nationes infinitas subjugavit, magis itineribus quàm præliis fatigatus. Hoc ipsum adhuc clarius cernitur, in propagatione *Imperij Romanorum*, qui, pro tempore, ex parte *Occidentis*, vix ultra *Liguriam* armis penetraverat, eodem tempore *Orientis* provincias usque ad *Mon-*

ad *Montem Taurum* Armis & Imperio complexi sunt. Etiam *Carolus Octavius Rex Gallia*, *Bellum Britannicum* (quod matrimonio tandem compositum est) non admodum facile expertus expeditionem illam *Neapolitanam* longinquā admiranda quadam facilitate & felicitate transegit. Habent certe hoc bella longinqua, ut cum iis manus conferatur, qui Militiæ, & Armis invaloris minime sint afflicti, quod in finitimis secus se habet. Etiam & apparatus in hujusmodi expeditionibus solet esse diligentior & instructior, & terror apud hostes ex ipso ausu & fiducia major. Neque etiam fere possit fieri in illis expeditionibus remotis, per hostes, ad quos tam longo itinere pervenitur, diversi aliqua aut in invasio reciproca, quæ in belligerandi ratione cum finitimis sepius adhibetur. Caput autem rei est, quod in subjugandis finitimis, Occasionū delectus in angusto versatur, at si quis longinquiora non detrederet, poterit pro arbitrio suo eo transferre bellum, ubi aut disciplina militaris maximè est enervata, aut vires nationis plurimum attritæ & consumptæ, aut dissidia civilia opportune oborta, aut alia hujusmodi commoditates se ostendant. Secundum est, ut semper subit *Causa Belli* iusta, & pia & honorifica, & favorabilis; Id enim alacritatem, tum militibus, tum populis impensas conferentibus, addit, & societas aperit & conciliat, & plurimas denique commoditates habet. Inter causas autem belli, admodum favorabilis est, ea, quæ ducit ad debellandas tyrannides, sub quibus populus succumbit, & prostermitur sine animis & vigore, tanquam sub *Aspelle Medusæ*, quod etiam *Herculi* Divinitatem conciliavit. Romanis certe magna religio fuit, strenue & impigre accurere ad socios tuendos, si quoquo modo oppressi fuissent. Etiam bella ob vindictam justam fere semper felicia fuerunt, sicut bellum adversus *Brutum & Cassium*. ad vindicandam mortem *Cæsaris*; *Severus* ad vindicandam mortem *Pervinacis*, *Junij Bruti* ad vindicandam mortem *Lucretiæ*. Denique quicumque bello calamitates hominum & injurias, aut levant, aut vindicant, sub *Perseo* militant. Tertium ut in omnibello suscipiendo vera sit *Æstimatio viriū*, atque rectè perpendatur, utrum bellū sit tale, quod confici & ad exitum perducī possit, ne quis vastas & infinitas spes persequatur. Prudenter enim *Perseus* inter *Gorgoras* (per quas bella repræsentantur) eam delegit, quæ in sua natura mortalis erat, neque ad impossibilia animum adjecit. Atque de iis, quæ in suscipiendo bello deliberationem subeunt, hæc præcipit fabula, reliqua ad belligerationem ipsam pertinent.

In bello maxime omnium profunt illa tria *Dona Deorum*, adeo ut Fortunam ipsam fere regant & trahant. Accepit enim, *Perseus Celeritatem* à *Mercurio*, *Occultationem Consiliorum* ab *Oreo*, & *Providentiam* à *Pallade*: Neque caret allegoria, eaque prudentissima, quod *Ala* illæ *Celeritatis* in rebus conficiendis (cum Celeritas in bello plurimum possit) *Talares*, non *Axillares* fuerint, atque pedibus, non humeris addita; quia non tam in primis belli aggressibus, quam in iis, quæ sequuntur, & primis subsidio sunt, Celeritas requiritur. Nullus enim error in bello magis frequens fuit; quæ quod prosecutiones, & subsidiarii impetus, iniciorum alacritati non respondeant. At *Galea Plutonis*

(quæ homines invisibiles reddere solebat) manifesta parabola est. Nam *Consiliorum occultatio* post celeritatem, maximi ad bellum est momenti. Cujus etiam Celeritas ipsa, pars magna est. Celeritas enim consiliorum evulgationem prævertit. Ad *Galeam Plutonis* spectant, ut unus bello præsit, cum mandatis liberis, Consulationes enim cum multis, habent aliquid potius ex *Cristis Martis*, quam ex *Galea Plutonis*. Eodem spectant prætextus varii, & designationes ancipites, & famæ emissariæ, quæ oculos hominum aut perstringunt, aut avertunt, atque vera consiliorum in obscuro ponunt. Etiam cautiones diligentes & suspicaces, de literis, de legatis, de perfugis, & complura alia, *Galeam Plutonis* ornant, & revinciunt. At non minus interest, *Consilia Hostium* explorare, quam sua occultare. Itaque *Galea Plutonis* adjungendum est *Speculum Palladis*, per quod hostium vires, inopia, occultifautores, dissidia & factiones, progressus, consilia cernantur. Quoniam vero tantum fortuitorum suscipit ratio bell, ut nec in consiliis propriis occultandis nec in hostium explorandis, nec in celeritate ipsa, multū fiduciæ ponendum sit, ideo ante omnia sumendum *Palladis Scutum*, *Providentiæ* scilicet, ut quam minimū *Fortuna* relinquatur. Huc pertinent, exploratō vias inire, Castra diligenter munire, (quod in militia moderna in desuetudinē fere abiit; Castra vero instar urbis munitæ, Romanis ad adversos prælii eventus erant) acies stabilis & ordinata, non nimium fidendo cohortibus levis armaturæ, aut etiam equitum turmis; denique omnia quæ ad solidam & sollicitam Defensivam spectant: cum plus valeat utique in *Bellis Scutum Palladis* quam *Gladus ipse Martis*. Verum *Perseus* utcumque copiis aut animis instructo, restat aliud quidpiam, maximi per omnia momenti, antequam bellum incipiatur: Nimirum, ut *divertat ad Græcæ*. *Græcæ* autem *produtiones* sunt, bellorū scilicet forores, non Germanæ illæ quidem, sed generis nobilitate quasi impares. Bella enim Generosa, produtiones de genere & turpes. Earum descriptio elegans est, ut *Cane* à nativitate sint, & tanquā *Vetula* propter perpetuas proditorū curas, & trepidationes. Earum autem vis (antequam in manifestam defectionem erumpant) aut in *Oculo*, aut in *Dente* est. Omnis enim factio, à statu quoquam alienata, & in proditionem propensa, & *speculatur*, & *mordet*. Atque hujusmodi *Oculus* & *Dens* tanquam *communis* est; nam quicquid didicerunt & noverunt, fere per manus ab una ad alteram transit & percussit. Et quod ad *Dentem* attinet, uno quasi ore mordet. & eadem scandala jactant; ut si unam audias omnes audias, Itaque *Perseus* sunt istæ *Græcæ* conciliandæ, atque in auxilium adducendæ, præsertim ut *Oculum* & *Dentem* suum ei commodent; *Oculum* ad judicium; *Dentem* ad rumores serendos, & invidiam constandam, & animos hominum sollicitandos. Postquæ vero omnia bene fuerint ad bellum præparate disposita, illud imprimis curandum, quod *Perseus* fecit, ut *Medusa dormiens* inveniatur. Prudens enim belli susceptor semper fere hostem assequitur imparatum, & securitati propiorem Denique in ipsis Belli actionibus atque insultibus, ille *Innitus in speculum palladis*, ad operandus est. Plurimi enim ante ipsa pericula res hostium acute & attente introspicere possunt, at in ipso Periculi

articulo, aut terrore offunduntur, aut pericula nimium præcipites & à fronte spectant: unde in illa temere ruunt, vincendi memores, vitandi oblitii. At neutrum horum fieri decet, sed in *speculum Palladis, cervicem reflexa*, inspiciendum, ut impetus recte dirigatur, abiq; vel terrore, vel furore.

A bello perfecto & victoria, sequuntur effecta duo, *Pegasi illa Generatio & Excusatio*, quæ satis evidenter *Famam* denotat, quæ per omnia volat, & victoriam celebrat, & reliquias belli faciles & in votum cedentes efficit. Secundum, *Gestatio Capitis Medusæ in Scuto*: siquidem nullum præsidii genus huic ob præstantiam comparari possit. *Vnicum* enim *facinus in signo* & memorabile, feliciter gestum & perpetratum, omnes hostium motus obrigescere facit, atque malevolentiam ipsam stupidam reddit.

Exemplum tertium Philosophiæ secundum Parabolas antiquas, in Moralibus. De Cupiditate, secundum fabulam Dionysi.

Narrant, *Semelem, Iovis pellicem*, postquam juramento eum inviolabili ad votum indefinitum obstrinxisset, petiisse, ut ad amplexus suos accederet: talis, qualis cum *Junone* confuisset. Itaq; illa ex conflagratione perit. Infans autem, quem in utero gestabat, à Patre exceptus, in femur ejus infusus est, donec menses fortui destinatos compleret. Ex quo tamen onere *Jupiter* interim nihil claudicabat. Itaq; Puer, quod Jovem, dum in femore ejus portaretur, gravaret & pungeret *Dionysi* nomen accepit. Postquam autem editus esset, apud *Proserpinam* per aliquot annos nutritus est. Dum vero adultus esset, ore fere muliebri conspiciebatur, ut sex^o videretur tanquam ambigui. Etiam extinctus & sepultus quondam erat ad tempus, & non ita multo post revixit. Atq; prima juvena vitis culturam, atq; adeo vini confectionem & ulum primus invenit, & edocuit ex quo celebris factus, & inclytus orbem terrarum subjugavit, & ad ultimos Indorū terminos perrexit. Curru autem vehabatur à *Tigribus* tracto; circa eum subsultabant *Dæmones* deformes, *Cobali* vocati, *Acræus*, & alii. *Quin & Musa* comitari ejus se adjungebat. *Vxor* autem sibi sumpsit *Ariadnem* à *Theseo* desertam & relictam. *Arbor* ei sacra erat *Hedera*. Etiam sacrorum & ceremoniarum inventor & institutor habebatur, ejus tamen generis, quæ & fanaticæ erant, & plenæ corruptelarum, atq; insuper crudeles. Furores quoq; immittendi potestatem habebat. Certe in *Orgyis* ejus, à mulieribus furore percitis, duo viri insignes discerpti narrantur, *Pentheus* & *Orpheus*: Ille, dum arbore conscensa spectator eorum, quæ agerentur, curiosus esse voluisset. Hic, cum lyram suaviter & perite pullaret. Atq; hujus Dei res gesta, cum *Iovis* rebus fere confunduntur.

Fabula videtur ad mores pertinere, ut vix quicquam in *Philosophia Morali* melius inveniat. Describitur autem sub *Persona Bacchi, Natura Cupiditatis*, sive affectuum & perturbationum animi. Primum igitur, quod ad *Natalia Cupiditatis* attinet; *Origo Cupiditatis* omnis licet nocetissima, non alia est, quam *Bonum Apparens*. Sicut enim virtutis mater est bonum existens, similiter cupiditatis mater est bonum apparens. Altera *Iovis* (sub cuius persona anima humana representatur) uxor legitima, altera pellex: quæ tamen *Junonis* honores amuletur, tanquam *Semele*. Concipitur vero *Cupiditas* in voto illicito, prius temere concesso, quæ rite intellecto

& iudicato. Atq; postquam effervescere cœperit, *Mater* ejus (natura scilicet & species boni) *nimio incendio* destruitur & perit. Processus autem cupiditatis à cœceptu suo talis est: Illa ab *animo humano* (qui ejus est genitor) & nutricatur, & occultatur, præcipue in *inferiore parte* ejus tanquam *femore*; atq; animum pungit, & convellit, & deprimit, adeo ut actiones & decreta ab ea impediatur, & claudicent. *Quin* etiam postquam consensu & tempore confirmata est, & in actus erumpit, ut jam quasi *menses compleverit*, & edita plane sit atq; nata, primo tamen ad tempus nonnullum apud *Proserpinam* educatur, id est, latebras quarit, atq; claudescit, & quasi subterranea; donec remotis pudoris & metus *franis*, coalita audacia, aut virtutis alicujus prætextu sumit, aut infamiam ipsam contemnit. Atq; illud verissimum est, omnem affectum vehementiorem tanquam *ambigui sexus* esse. Habet enim *Impetum virilem*, *impotentiam* autem *muliebrem*. Etiam illud præclare, *Bacchum mortuum reviviscere*. Videntur enim affectus quandoq; sopiti, atq; extincti, sed hulla fides habenda est eis, ne sepultis quidem, siquidem præbita materia, & occasione, resurgunt.

De *Inventione Vitæ* parabola prudens est: Omnis enim affectus ingeniosus est admodum sagax, ad investigandam ea, quæ ipsam alant & foveant. At qui ante omnia quæ hominibus innotuere, *Vinum* ad perturbationes cuiuscunq; generis excitandas & inflammandas potentissimum est, & maxime efficax, atq; est *Cupiditatis* in genere instar *fomitibus communis*. Elegantissime autem ponitur *Affectus* sive *Cupiditas*, *Provinciarum subjugator*, & expeditionis infinitæ susceptor: nunquam enim partis acquirere, sed appetitu infinito, neq; satiabili, ad ulteriora tendit, & novis semper inhiat. Etiam *Tigres* apud *Afflictus* stabulant, & ad *Curru* eorum subinde jugantur. Postquam enim *Affectus Curulis* esse cœperit, non *pedestris*, sed victor rationis, & quasi triumphator factus, in omnes qui adversantur aut se opponunt, crudelis est, & indomitus, ac immitis. Facetum autem est, quod circa *Curru* *Bacchi* subsultant illi *Dæmones* deformes & ridiculi. Omnis enim affectus vehementior progignit motus, in *Oculis*, & *Ore* ipso, & *Gestu*, indecoros & inconditos, subsultorios & deformes, adeo ut qui sibi ipsi fortasse in aliquo affectu [veluti ira, arrogantiâ amore] videatur magnificus & tumidus, aliis tamen appareat turpis & ridiculus. Conspiciuntur autem in *Cupiditatis* comitatu *Musa*. Neq; enim reperitur, ullus fere affectus, tam pravus & vilis, cui non blandiatur aliqua doctrina. Hac enim in re, ingeniorum indulgentia & procacitas, *Musarum* Majestatem in immensum minuit, ut cum duces vitæ & signiferi esse debeant, sint non raro *Cupiditatum* pedissequæ, & oblectatrices.

In primis vero nobilis est illa *Allegoria*, *Bacchum* amores suos in eam effudisse, quæ ab alia relicta erat & fastidita. Certissimum enim est, affectus petere atq; ambire, quod *Experientia* jam pridem repudiavit. Atq; norint omnes, qui affectibus suis serviētes & indulgentes præiūpotiendi in immensum augēt, (sive honores appetant, sive amores, sive gloriā, sive scientiam, sive alia quæcunq;) *res relictas* petere, & à cōpluribus, per omnia fere secula, post experimentum, dimissas & repudiatas. Neq; *Mysterio* caret quod *Hedera* *Baccho* sacra fuerit, hoc enim duplici modo cōvenit. Primum, quod *Hedera hyeme* vivescat deinde,

deinde, quod circa tot res arbores, parietes, ædificia serpat, ac circumfundatur, & se attollat. Quod ad primum enim attinet, omnis *Cupiditas* per *Remotiam*, & *Vetium*, & tanquam *Antiperistasin* [veluti per frigora *Brumæ Hedera*] virefcit, ac vigorem acquirit. Secundo, affectus aliquis in humana anima prædominans, omnes ejus actiones & decreta, tanquam *Hedera circumsepit*; neq; fere quicquam puti invenias, quo illa *Clavículas* suas non imprimat. Neque mirum est, si *Superstitiosi Ritus Baccho* attribuantur, cum omnis fere *male sanus affectus in pravus Religionibus* luxuriat: adeo ut *Hereticorum colluvies* *Bacchanalia Ethnicorum* superarit; quorū etiam *superstitutiones*, non minus creentur, quā turpes extiterunt. Neq; itidem mirum est, si *Furores a Baccho* immitti puerentur, cum & omnis *Affectus in excessu suo*, veluti *Furor brevis* sit, & si vehementius obideat & incubat, in *Infamia* sepius terminetur. Illud autē de *Pentheo & Orphæo* inter *Orgia Bacchi* aceratis, evidentē *Parabolā*

habet: cum affectus quisq; prævalidus erga duas res sit asperimus atque insensibilissimus; quarum altera est *Inquisitio in eum curiosa*, altera, *Admonitio salutaris* & libera. Neq; auxilio fuerit, si illa inquisitio fiat tantum *contemplationis* aut *spectandi gratia*, tanquam arbore *conscensā*, absq; omni animi malignitate; Neq; tutius, si *admonitio illa*, multa cū suavitate & dexteritate adhibeatur; Verum utcunq; non tolerant *Orgia* aut *Pentheum* aut *Orpheū*. Postremo, illa *Consilio Personarum Iovis & Bacchi*, ad *Parabolam* recte traduci potest; quandoquidē res *gestæ nobiles*, & claræ, atq; merita insignia & gloriola, interdum à *Virtute* & *recta ratione* & *magnanimitate*, interdū autē à *latente affectu* & *occulta Cupiditate* (utcunq; *famæ & laudis celebritate* utraq; res pariter gaudeat) proveniant, ut non facile sit distinguere facta *Dionysi* à factis *Iovis*.

Verum in *Theatro* nimis diu moramur; transeamus ad *Palatium Animi*: cujus limina majori cum *veneratione & cura* ingredi convenit.

FRANCISCI BACONIS DE VERULAMIO, Vice-Comitis sancti Albani, De Dignitate & Augmentis Scientiarum, LIBER TERTIUS,

Ad Regem suum.

CAP. I.

Partitio Scientiæ in Theologiam & Philosophiam. Partitio Philosophiæ in Doctrinas tres: De Numine, de Natura, de Homine. Constitutio Philosophiæ Primæ, ut Matris communis omnium.

Historia omnis (Rex optimè) humi incedit, & Ducis potius officio, quam Lucis perfungitur; *Pœsis* autem *doctrinæ* tanquam *somnium*: Res dulcis, & varia, & volens videri aliquid in se habere Divini; Quod etiam *somnia* vendicant. Verum jam tempus est mihi, ut evigilem, & me humo attollam, *Philosophia & Scientiarum* liquidum æthera secans.

Scientia aquarum similis est, Aquarum aliæ descendunt cœlitus, aliæ emanant è terra. Etiam *Scientiarum* primaria partitio sumenda est ex fontibus suis, Horti alii in alto siti sunt, alii hic infra. Omnis enim *Scientia* duplicem sortitur informationem. Una inspiratur divinitus; altera oritur à sensu. Nam quantum ad illam, quæ *Docendo* intunditur, *Scientiam*, *Cumulativa* ea est, non *Originalis*; sicut etiā fit in aquis, quæ præter fontes primarios, ex aliis rivulis in se receptis, augetur. Partiemur igitur *Scientiam*, in *Theologiam & Philosophiam*. *Theologiam* hic intelligimus *Inspiratam* sive *Sacram*, non *Naturalem*; de qua paulo post dicturi sumus. At illam (*Inspiratam* nimirum) ad ultimum locum reservabimus, ut cum ea sermones nostros claudamus; cum sit portus, & *Sabbatum* humanarum contemplationum omnium.

Philosophia autem *Objectum* triplex, *Deus, Natura, Homo*: Et triplex itidem *Radius* Rerum, *Natura* enim percipit intellectum *Radio directo*; *Deus* autem, propter medium inæquale (*Creaturas scilicet*) *Radio refracto*; *Homo* verò, sibi monstratus & exhibitus, *Radio reflexo*. Convenit igitur partiri

Philosophiam in *Doctrinas* tres: *Doctrinam de Numine, Doctrinam de Natura, Doctrinam de Homine*. Quoniam autem *Partitiones Scientiarum* non sunt lineæ diversis similes, quæ cœcunt ad unum angulum; sed potius ramis arborum, qui conjunguntur in uno trunco, (qui etiam truncus ad spatium nonnullum integer est & continuus, antequam se partiatur in ramos;) idcirco postulat res, ut priusquam prioris partitionis membra persequamur, constituatur una *Scientia universalis*, quæ sit Mater reliquarum, & habeatur in progressu *Doctrinarum*, tanquam portio viæ communis, antequam viæ se separent, & disjungant. Hanc *Scientiam*, *Philosophia primæ*, sive etiam *Sapientiæ* (quæ olim *Rerum divinarum atque humanarum Scientia* definiebatur (nomine insignimus. Huic autem *Scientia* nulla alia opponitur; cum ab aliis *Scientiis*, potius limitibus, intra quos continetur, quam rebus & subjecto differat, fastigia scilicet rerum tantummodo tractans. Hanc ipsam utrum inter *Desiderata* reponere oporteat, hæsitō; sed arbitror tamen poni debere. Equidem invenio farraginem quandam, & massam inconditam *Doctrinæ*, ex *Theologia Naturali*; ex *Logica*; ex partibus quibusdam *Physicæ*, veluti de *Principiis*, & de *Anima*, compositam, & congestam, & sublimitate quadam sermonis, *Hominum*, qui se ipsos admirari amant, tanquam in *Vertice Scientiarum* collocatam. Nos vero, nullo fastu, id tantum volumus, ut designetur aliqua *Scientia*, quæ sit receptaculum *Axiomatum*, quæ particularium *Scientiarum* non sint propria, sed pluribus earum in commune competant.

Plurima autē id genus *Axiomata* esse nemo ambigar. Exēpli gratia, *Si inæqualibus aequalia addantur, omnia erunt inæqualia*: Regula est ex *Mathematicis*.

*De...
Philosophia!*